

IRODALOMTÖRTÉNET

Féja Géza és a Szegedi Fiatalok

LENGYEL ANDRÁS

(Szeged, Móra Ferenc Múzeum)

1

A 20. századi magyar irodalomnak, ennek a bonyolult belső rétegződésű, különleges eszmetörténeti alakzatokat is bőven termő irodalomnak egyik legbizonytalnabbul — s legszélsőségesebben — megítélhető alakja ma kétségkívül Féja Géza¹. Igazán nem is biztos, hogy hagyományos értelemben vett író ő, akinek munkásságára a fikciós próza s a fikcionalitás volna jellemző — inkább irodalomközéleti és társadalmi publicisztikája az, amely nevét és törekvéseit ismertté tette s amely a figyelmet ma is feléje fordítja. De e sajátos „közírást” java darabjaiban valami furcsa tűz, valami kemény benső eltökéltség hevíti („lobogó tűzű ígihirdető” ő, írta róla találóan, József Attila²), s szövegeinek szervező elve is többnyire az alanyi hangoltságú íróé, semmint a társadalomtudósé vagy a politikusé. Utóbbiakból (kivált a politikuséból) is volt benne, persze; nem is kevés. De sem társadalomtudós, sem politikus nem lett belőle soha — ezt tehetsége természete s a számára kínálkozó intellektuális szerep eleve lehetetlenné tette. Szerepe igazában a *militáns* ideológusé volt, aki mozgásteret keresve a változó körülmények között — egy nagy mentalitás- és eszmetörténeti korszakváltás idején — az újnak érzett tendencia mellé állt s tudatosan e tendencia kifejezője és elősegítője kívánt lenni.

E tendenciát, amelyet hívei a népi írói mozgalomnak, ellenfele valami völkisch felhangú narodnyikságnak, a semlegességre törekvő kortársak pedig új népiességnek neveztek, sokárnyalatú, heterogén s nem egy vonatkozásban amorf eszmetörténeti alakzatnak kell látnunk. Bár az utóbbi időben sok szó esett már róla³, mélyreható mentalitás- és eszmetörténeti földolgozása még nem történt meg. A kínálkozó tudományos megnevezés, a *populizmus* is⁴, amennyire segítség bizonyos részjelenségek megértéséhez, annyira — más vonatkozásban — félre is vezet. Hogy mekkora a tisztázatlanság, hogy a törekvés sok részlete mennyire kicsúszik még az eszmetörténeti elemzés hálójából, éppen Féja szélsőséges (bár sokszor informális módon zajló) megítélése mutatja⁵, személyét és munkásságát ugyanis, ha egyáltalán szólnak róla, jórészt ma is heves indulatok veszik körül. Ellenérzés és megbélyegző elutasítás egyfelől, apologetikába csúszó magyarázkodás másfelől. Pedig írásai, ha következetesen

¹ Fējáról lásd újabban: *Zimonyi Zoltán* 1980—81., *Zimonyi Zoltán* 1982., *Zimonyi Zoltán* 1986a., *Zimonyi Zoltán* 1986b., *Vigh Károly* 1982., *Barcs Sándor* 1986., *Tamasi Mihály* 1986.

² Vö. *Varga Rózsa—Patyi Sándor* 1972., *Bibó István* 1986., *Borbándi Gyula* 1976., *Borbándi Gyula* 1983., *Lackó Miklós* 1975., *Lackó Miklós* 1981., *Némedi Dénes* 1985., *Salamon Konrád* 1980.

³ A kategóriát Borbándi próbálta bevezetni (*Borbándi Gyula* 1976.), kísérletét, bár nem utasította el, nem is fogadta el a kutatás. Kivétel *Bibó István* 1986. 299. Vö. még uo. 569—570.

⁴ Vö. főleg: *Barcs Sándor* 1986., *Tamasi Mihály* 1986. A szakirodalmi nyilvánosság alatt, értelmiségiek körében még szélsőségesebb s egyértelműen elutasító vélemények is vannak.

eszmétörténeti szempontokat érvényesítünk elemzésük közben, viszonylag jól leírható, karakterük viszonylag jól megrajzolható.

Írásai mindenekelőtt azt mutatják — s ezt a tárgyilagos elemző nem hallgathatja el —, hogy eszméi a mindenkori korszakváltásoknak, tehát az átmenetiségnek jegyeit viselik magukon. S mivel intellektuális kibontakozása meglehetősen ellentmondásos időszakban történt (amikor szétestek az addig szilárdnak hitt ideológiai), komolyabb elméleti-filozófiai képzettséget pedig nem kapott, gondolkodásbeli előföltévesei és mintái elméletileg megalapozatlanok, morzsalékosak és elsődlegesen aktualitásokhoz kötődők voltak. Beállítódottsága gondolkodástörténeti forrásait még senki nem vette számba, de úgy látszik, nem a megelőző szakasz szocialisztikus-radikális irányzataiból, hanem — némileg visszahatásként is — a századvég liberális-nacionális vulgárpozitivizmusából táplálkozott, ehhez azonban erős szociális vonások társultak. Gondolkodása elsődlegesen nem analitikus-elemző, hanem közérzetkifejező; tudatos s öntudatlan törekvése egyaránt az értelmiségi középosztály érületének s útkeresésének kifejezése. Mindez az *ideológus*, embereket, irányokat, aktuális helyzeteket és lehetőségeket *megítélő* és *minősítő* Féját hallatlanul sebezhetővé tette. Szilárd elméleti alapozás, mély filozófiai, művelődéstörténeti és társadalomtudományi műveltség híján *ítéletei közérület-függökké váltak*. Mércéi pedig — gondolkodástörténeti szempontok híján — gyakran mentalitásbeliek lettek. Jelentős felismerései és súlyos tévesztései alapja egyaránt e gondolkodásmódban rejtett. S — a jobboldali totalitarizmus magyarországi előretörése idején — ezért válhatott olykor maga is előítéletek hangadóijává, „hamis realistává”.⁶ (Ami azután értékelését máig szólóan beárnyékolta, egyes esetekben pedig végzetesen meghatározta.)

A harmincas évek elejétől kb. 1937/38-ig azonban meghatározóbbak voltak érnei.⁷ Ebben a periódusban az ellenforradalom hatalomrajuttatta rezsim kritikája, ellentmondásainak felszínrekerülése, szociális viszonyainak tarthatatlansága foglalkoztatta a közéleti, közösségi indítékú értelmiséget s e kritikai tendenciát Féja nemcsak kitűnően érzékelte, de elősegítette, sőt tevékenyen alakította is. Gondolkodásának ellentmondásai, bár megvoltak és alakították írásait, java műveiben mintegy zárójelbe kerültek ekkor. Tollát, jó érzékkel s nagy elszántsággal, a változtatásnak, az orientációváltásnak a szolgálatába állította, s a szemhatárába kerülő élettények eleve e — szükségesnek fölismert — váltás erőterében nyerték el nála irányultságukat. Nem leírni, elemezni és mérlegelni akart ekkor sem, célja a változtatás előmozdítása lett s maradt mindvégig. Innen adódik, hogy ekkori írásaiban, a legjobbakban is, sok a publicisztikus, az agitatív, de innen adódik az is, hogy szinte mindenre s mindenkire fölfigyelt, ami s aki a változás irányába mozgott. Föfolyelt új s nagyjelentőségű törekvésekre (pl. a Bajcsy-Zsilinszkyére, amelynek egy ideig zászlóhordozója volt), föfolyelt egy sor visszás jelenségre, megváltoztatandó fejleményre és szemléletre — s föfolyezte a magyar társadalom legnagyobb strukturális gondját, a paraszttársadalom társadalomalatti helyzetét. Észrevette, hogy egy új társadalomszervezés, pontosabban: a társadalom önszerveződésének egy új lehetősége, bázisa rejtett a „népi Magyarországon”. Fő műve, a *Viharsarok* bár volt s van nála szakszerűbb, s jobb szociográfiánk, nem csupán egy az ily tárgyú művek sorában. Jelképpé lett, s alighanem e könyv vétette először észre az „országgal” (szerényebben, de pontosabban: a „politikával” és az értelmiség szinte teljes körével), hogy valami nagyon nagy baj van a magyar társadalomfejlődésben, s hogy strukturális váltás szükséges. A *Viharsarok* — minden tárgyi pontatlansága, publicisztikusan fölületes vonása ellenére —

⁶ Ezt Zimonyi is elismeri: *Zimonyi Zoltán* 1986a.

⁷ *Zimonyi Zoltán* 1986a.

önmagában is életmű értékű s joggal őrzi meg Féja nevét a magyar művelődéstörténet számára.

S mindemellett, publicisztikai küzdelme mellett Féja fölfigyelt a váltás potenciális kifejezőire és előmozdítóira, az új literátor értelmiség friss tehetségeire: Szabó Pálra, Sinka Istvánra s másokra. S cikkeivel, szervezőmunkájával is jelentős szerepet játszott ennek az új orientációjú, bár rendkívül sok árnyalatot képviselő értelmiségi vonulatnak a megszerveződésében. Hogy beszélhetünk a népi írók mozgalmoszerű föllépéséről, nem kis részben az ő érdeme (is); neki is számottevő szerepe volt benne, hogy a különböző s többnyire egymástól elszigetelt törekvések a harmincas évek közepére, második felére valamiféle laza vonulattá („szekértáborrá”) összeálltak, eszmetörténetileg is explicitté váltak.

Sajnos, Féja harmincas évekbeli tevékenységének részletes rajza, minden eddigi előmunkálat és kísérlet ellenére, még hiányzik. Filológiai alapozású, kellő részletességű előmunkálatok híján egyelőre még nem érzékelhető igazán széles körű kapcsolatkereső tevékenysége sem, amelynek célja pedig — kimondva, kimondatlanul — az erők tömörítése, az elszigetelten föllépő résztörekvések mozgalommá szervezése volt, s amely a Viharsarok elkészülte előtti időkben legalább olyan jelentős tetteknek számítható, mint java írásai.

E — kellően még föl nem tárt — kapcsolatkeresési „sorozatának” a része a Szegedi Fiatalokkal való megismerkedése, ill. a velük való néhány évi baráti-munkatársi kapcsolat is.⁸ Ez a szál ugyan nem lett olyan fontossá sem Féja, sem a Szegedi Fiatalok, sem a korszak eszmetörténete szempontjából, mint Féja némely más kapcsolata, de rekonstruálása így is fontos anyagot szolgáltat mind az író pályájához, mind a népi írói mozgalom előtörténetéhez. S nyilvánvalóvá válik belőle, hogy a Szegedi Fiatalok, ez az egyetemi egyesületből sajátos elitszervezetté lett csoport igen jelentős szerepet játszott a *Viharsarok* megszületésében s így — elősegítve a korszak egyik jelképértékű művének létrejöttét — hozzájárultak a népi írói mozgalom országos jelentőségűvé válásához.

2

Féja Géza és a Szegedi Fiatalok kapcsolatának kezdetei homályba vesznek. A jelenleg rendelkezésünkre álló források alapján nem tisztázható, mikor, hol s hogyan ismerkedtek meg. Annyi látszik bizonyosnak, hogy a kapcsolat viszonylag korai; valamikor 1930 végén, vagy 1931 elején találkozhattak össze.

Hogy ki kezdeményezte a kapcsolat felvételét, megintcsak nem tudjuk. A Szegedi Fiatalok — akkor még inkább a Buday György körül a Bethlen Gábor Körben szerveződő tanyai agrársettlemet résztvevői — rendszeresen figyelemmel kísérték Bajcsy-Zsilinszky lapjait (előbb az *Előőrsöt*, majd folytatását, a *Szabadságot*). Orientációkeresésükben e lapok — s értelemszerűen: az e lapokban dolgozók is — szerepet játszottak. Féjára tehát korán fölfigyelhettek. S fordítva is így lehetett: Gesztelyi Nagy László nevezetes 1928 márciusi szegedi előadása országosan a Bethlen Gábor Körre irányította a figyelmet.⁹ Azt követően pedig, bár változó intenzitással, de lényegében folyamatosan hallattak magukról. Mint tájékozódása irányába esőkre, Féja is fölfigyelhetett tehát rájuk.

⁸ Féja és a Szegedi Fiatalok kapcsolatáról, kapcsolatának tényéről először Csaplár írt: *Csaplár Ferenc* 1967. 43., 118. és 172. — A Szegedi Fiatalokról lásd: *Csaplár Ferenc* 1967., *Lengyel András*, 1986a., *Lengyel András* 1986b., *Lengyel András* 1987a., *Lengyel András* 1987b.

⁹ *Csaplár Ferenc* 1967. 21., Vö. még: *Lengyel András* 1987a.

Ne hagyjuk cserben a Bethlen Gábor Kört!

A szegedi ref. egyetemi és főiskolai hallgatók Bethlen Gábor Köre a „Magyar Út” című ifjúsági lap szerkesztőségével karöltve

május 2.-án, szombaton este 8 órakor

a Hungária-szálló nagytermében irodalmi estélyt rendez, amelyre Budapestről dr. Németh Imre országgyűlési képviselő vezetésével neves írók és művészek érkeznek városunkba (Szabó Ilonka operaénekesnő, Balla Péter hegedűművész, Féja Géza író. Szabó Lőrinc költő stb.)

A Kör vezetősége most jelenti, hogy önzellen és az ifjúság kulturális, szociális érdekeit szolgáló vállalkozásukat **a legnagyobb érdektelenség fogadja**, amely ha az utolsó pillanatban fel nem oldódik, fáradozásuk és szolgálatuk gyümölcse **a legteljesebb sikertelenség lesz.**

Ne engedjük megessni velünk, szegedi reformátusokkal az erkölcsi és anyagi kudarcnak ezt a szégyenét!

Megjelenésünkkel, jegyvásárlásunkkal álljunk az ifjúság mellé, hogy ne csalódjék bennünk!

Jegyek 1.50, 1 P.-ért előre válthatók a lelkészi hivatalban és Bethlen Gábor Körben (Kárász-u. 15. sz.)

Jöjjünk el mindannyian, hívjunk másokat is.

Bizonyítsuk be újra, hogy mi, szegedi reformátusok egy családnak vagyunk a tagjai, akik egymás dolgai iránt felelősséget érzünk.

Ebben a reménységben maradtunk

Szeged, 1936 április 30-án

atyafiságos köszöntéssel:

Teleki Sándor s. k.

lelkész

Bakó László s. k.

lelkész

Dr. Bartók György s. k.

főgondnok

Dr. Széll Gyula s. k.

főgondnok

Annai bizonyos, 1930 őszi Fėja Szegeden járt, hogy cikket írjon a városról.¹⁰ Hogy találkozott-e ekkor Budayékkal, nem bizonyítható, de tény: a hamarosan megjelenő 1931. évre szóló Szegedi Kis Kalendáriumból már kapott ismertetési példányt. S a Szabadság 1931. február 8-i számában ismertette is a kis füzetet. Ez az írás, melyet Fėja csak nevének kezdőbetűivel jegyzett, jellegzetes újságrecenzió, célja a figyelemfölvívás, nem a kritika. Két részlete azonban szempontunkból tanulságos. Az egyik: „A szegedi Bethlen Gábor Kör — írja a cikk elején Fėja — évről évre kedves aprósággal lep meg minket: kis kalendáriummal, melyben régi gyökerű szegedi és környéki népdalok és Buday György népművészeti motívumokból épülő rajzai örvendeztetnek a piros és fekete napok között.”¹¹ Bizonyos tehát: valamiféle tájékozottsága már volt a körről. S munkájukat becsülte is, hisz az előbbi szöveget így folytatta: „A dalok jó része megérdemli, hogy népköltészetünk remekei közé kerüljön.” A cikk zárása pedig még inkább kifejezi Fėja elismerését: „A szegedi Bethlen Gábor Kör különben is derék munkát végez, reálisan belekapcsolódott a szegedkörnyéki magyarság sorsába. Végre egy ifjúsági egyesület, amely előbb Magyarországot akarja átélni és szebb napok felé vinni s nem azzal kezdi életét, hogy jó tanácsokat ad Közép-Európának. Munkájuk minden elismerést megérdemel.”¹²

Nem lehet kétséges: Fėjaának ez a véleménye, mely már mindenképpen személyes ismeretségen alapult, lett az alapja a további, mindinkább elmélyülő kapcsolatnak.

Ezt az ismertetést követően, bizonyára Fėja gesztusát (is) köszönve ezzel, Buday levelet írt Fėjaának s új fametszeteiből is küldött neki.¹³ Ezt a küldeményt — időpontját nem ismerjük, föltehetően 1931 tavaszán kerülhetett rá sor — Fėja sokáig nem nyugtázta. Némi malíciával mondhatjuk, ő már 30 éves volt s évek óta tanár s újságíró, Budayék pedig akkor még csupán egyetemi hallgatók, körük pedig csak kicsiny egyetemi egyesület.

1931. december 4-én végül mégis válaszolt:¹⁴

Kedves Barátom!

Ne haragudj, hogy csupán most felelek kedves leveledre s köszönöm meg fametszeteidet, melyekkel igaz örömet szerezteél. Olyan kevés mozdulat történik itten, ami igazol, hát igazán jólesik egy ilyen szép fiatal nekilendülés. Csak menj ezen az úton, csakis így bírnak igazi emberi magasságra nőni, ha a mélyek minden nedvét fölisszuk.

Kritikámba sajnos sok sajtóhiba került. Én ugyanis még mindig vidéken tanárkodom, nincs rá mód, hogy legalább Pest-környékre helyezzenek s így hetente 1-2-szer tudok felmenni, ha tudok s bizony a keféket nem igen nézhetem át.

Szeretném, ha hosszabb hallgatásomat nem értenéd félre. Én mindig igaz szeretettel és hittel gondolok Rátok, de annyi egyéni baj szakadt rám ezalatt az év alatt, hogy a nyugalomnak már csak az emlékét ismerem. S emellett olyan végtelenül egyedül vagyok — kupecmorál s klikkuralom ma a magyar csillag s akikkel igazán együtt tudom magam: Ajtay Miklós, Nyírő, Tamási, Tamás Mihály mind távol vannak.

¹⁰ Fėja Géza: Fekete ország.

¹¹ [Fėja Géza] F. G.: Szegedi kiskalendárium. Előőrs, 1931. febr. 8. 2.

¹² Uo.

¹³ Buday levele nem maradt fön, de léte kikövetkeztethető Fėja Budayhoz írott, 1931. dec. 4-i leveléből. Vö. alább.

¹⁴ Fėja e levele — s több további, Budayhoz írott levele — Buday György Szegeden őrzött fiatalkori iratanyagában található; tulajdonosuk dr. Buday Margit ny. főorvos, aki lehetővé tette számomra az anyag tanulmányozását és fölhasználását. (A levelek lelőhelyére a továbbiakban így hivatkozik: Buday-iratok.)

Szegeden is jártam ősszel, de csak 1 rövid napra, ezért nem tudtam érintkezést keresni Veletek, az ismerősök lefoglaltak. Ha azonban lehetséges lesz, a karácsonyi szünet végén, tehát jan. 3—8 közt lenézek, újra rá szeretnék mutatni a szegedi tanyák poklára! Jó lenne tudnom, hogy ezidőtájt ott lesztek-e? Igen kedves volna, ha mielőbb megírnád.

Fölötte kíváncsi vagyok az ottani fiatalságra. Itt Pesten van 3-4 ember, akiben feltétlenül bízom s jó tudni, hogy hol s kire lehet számítani, meri hátha már holnap megnyílik számunkra az út és egy kettőre szükség lesz a fiatal szellem gárdájára.

Soraidat várva szeretettel öllelek

Féja Géza

1931. dec. 4.-én.

*Esztergomtábor
fűnevelő otthon*

E levél önmagáért beszél, két dolgot, szempontunkból, mégis érdemes kiemelni beíöle, mert a későbbiekben fontosak lesznek. Az egyik: Féja magányossága, ill. magányosságérzete. Ez alighanem az egyik ok volt, amiért figyelme a szegediek felé fordult: potenciális harcostársakat látott bennük. A másik: szellemi életünk eseményeit (sőt kicsit a sajátját is) Féja mozgalomcentrikusan értelmezte; mint levele egyértelműen mutatja, a „fiatal szellem” előretörésére készült, kapcsolatait óhatatlanul is e szemszögből, a majdani népi írói mozgalom megszerveződése szemszögéből mérte föl.

Sajnos, forrásaink esetlegessége miatt egyelőre nem tudjuk eldönteni, sor került-e 1932 januári — beharangozott — szegedi látogatására. A Buday—Féja-levelezésben ennek nincs nyoma s a szegedi lapok sem szólnak róla. Mégis valószínű, hogy Féja ekkor járt Szegeden s Budayékkal is találkozott. Féja ugyanis az év tavaszán előadást tartott a Bethlen Gábor Körben, márpedig az előadást elő kellett készíteni: az előadásban meg kellett állapodni, a rendezvényt elő kellett készíteni s meg kellett szervezniük. S mivel Buday egységesen megmaradt levelezésben nincs ennek semmi nyoma, joggal föltételezhetjük, hogy a szükséges megbeszélésekre élöszóban került sor.

Akárhogy volt is, annyi bizonyos, 1932. május 21-én Féja Szegeden járt s este 6 órai kezdettel előadást tartott a Bethlen Gábor Körben. Szerepléséről a Szegedi Új Nemzedék másnap be is számolt:

„A XIX. és XX. század magyar problémáiról beszélt előadásában Féja Géza — írta a lap. — A XX. század nagy magyar megrekedését a XIX. század bűnének tartja. A XIX. század második fele letért a fejlődés, a szükségszerű haladás útjáról. 1867 nem bírta megvalósítani 1848 nemzeti felszabadulását, de a szociális felszabadulást megvalósíthatta volna. Rámutatott arra, hogy a föltörekvő polgárság 1918-ban nem tudta megoldani a magyar problémát. De ugyanúgy az ellenforradalom is képtelen volt rá. Az egyetlen reménység már csak a föltörekvő parasztság. Rámutatott az új nagy népi tehetségekre: Szabó Pálra, Sinka Istvánra és Sértő Kálmánra. Kérlelhetetlen földreformot, új kultúrpolitikát és szociálpolitikát sürgetett. A fiatalság számára pedig az organizációs munkát jelölte meg az egyetlen kivezető útnak.”¹⁵

A Szegedi Új Nemzedék névtelen tudósítója, zárásként, azt is megjegyezte: „Féja Gézát pompás előadásáért szünni nem akaró tapssal ünnepelte a hallgatóság”.¹⁶

¹⁵ Féja Géza előadása Szegeden. Szegedi Új Nemzedék, 1932. máj. 22. 5.

¹⁶ Uo.

Szabadság

Felelős szerkesztő: vitéz BRJCSY-ZSILINSZKY ENDRE

SZERKESZTŐSÉG
ÉS
KIADÓHIVATAL

Budapest, 1932 június 14.

Telefon: J. 34-9-36.
VIII. Baross-u. 47. III.

Kedves Barátom!

Ugy szeriaidat mint a küldött igen szép metszetet igaz örömmel vettem és melegen köszönöm. Azóta Telnai Gáborral, Kent Ferivel és Radnóty Miklóssal is beszéltem. Nagyon örülök annak, hogy a Bethlen Gábor körrel összetestvéresedünk, komoly és igaz erőgyarapódást jelent ez nekünk. Mint a Szabadság legközelebbi számából látni fogod: ^{!!}összre nagyarányu munkát kezdünk. A magyar haladó fiatalság legértékesebb elemei mind hozzánk jönnek, mi vagyunk ma itt a kristályosodás pontja. Ha sikerül a legelenőbb anyagi eszközöket előteremtésem, akkor a legrövidebb idő alatt kiépítem a falusi szemináriumokat és egy öntudatos művelt paraszt-fiatalságot fogunk tudni szervezni.

Ani a kiadandó füzetnek tervét illeti, a nyáron negyven és szeptember elejére leküldöm Nektek. A fiatal írókalan kialakulását tárgyalná 1920-tól a paraszt írókig. Terjedelme legfeljebb akkora lenne mint Kent Feri könyvéé, amely különben igen szép és színvonalas munka. Igen köszönöm, hogy ez ügyben is gondoltatok rán.

E hó végén egy-két napra lenegyek Szegedre dorozsmai utarral kapcsolatban és föltétlenül felkereslek benneteket. Ha Pestre jönnél adj kérlek alkalmat egy találkozásra. A szerkesztőségben meghonddják
./.

Az előadás ténye nemcsak a kapcsolat elmélyülése, szorosabbra válása miatt bír jelentőséggel — bár szempontunkból kétségtelenül ez a legfontosabb. Látnunk kell azt is, az előadásra a Szegedi Fiatalok mozgalmának külön történetében kritikus időben, sőt fordulóponton került sor. Alig valamivel korábban, április elején zárta be ugyanis a rendőrség a szegedi Hétvezér utcai Munkásotthont, ahová a szerveződé-
félben lévő Szegedi Fiatalok — a Bethlen Gábor Kör intellektuális és politikai avant-
gardja — is rendszeresen eljártak, s ahol, közvetlen kapcsolatban az illegális kommu-
nista párttal, féllegális munkát végeztek.¹⁷ A Munkásotthon bezárása, s az ezzel pár-
huzamos letartóztatások, amelyek a Szegedi Fiatalokat ugyan elkerülték, lezárták
Budayék e mozgalmi periódusát, s az illegális kommunista párttal való laza — s
bizonyos jelek szerint nem is teljesen felhőtlen, bár emberenként más- és másként
átélt — kapcsolatuknak is végét jelentették. Történetüknek e munkásmozgalmal
összefonódott epizódja mégis tartós eredményt is hozott: a Szegedi Fiatalok ettől
kezdve mindenképpen a *baloldal* részesei voltak, s különböző előjelű illúzióik zömét
egyféle erős kritikai attitűd, a „mi vagyunk az igazi baloldal” tudata váltotta föl.¹⁸

Féja szegedi előadása így két szempontból is tünetértékű. 1. Úgy látszik, az
újrarendező Szegedi Fiatalok benne, törekvéseiben szövetségest láttak, olyan író-
t, akivel érdemes kapcsolatot tartani. 2. Féja pedig — s talán ez sem véletlen — éppen
e radikalizálódott-tudatosodott csoporttal kötött szorosabb szövetséget, ami őt is
jellemezi.

Mindenesetre tény: Féja szegedi látogatásakor már a *megváltozott, tudatosabbá
és kritikusabbá lett csoportra akadt rá*. Sajnos, előadásáról csak annyit tudunk,
amennyit a Szegedi Új Nemzedék rövid és fölületes tudósítása mond róla. Csak
valószínűsíthető lehet, hogy az előadásban is, az előadást megelőző s követő szűkebb
körű beszélgetésekben is (ilyenek ugyanis rendszeresen voltak a Szegedi Fiatalok
körében), Féja rendszer-kritikája dominált. Másképpen ugyanis elképzelhetetlen az,
ami Féja egy későbbi — június 14-i — leveléből kiderül: Féjájék (azaz a Szabadság
köre) s Budayék „összetestvéresedtek”.¹⁹ „Nagyon örülök annak — írta Féja —,
hogy a Bethlen Gábor Körrel összetestvéresedünk, komoly és igazi erőgyarapodást
jelent ez nekünk.” S leveléből az is kiderül, megállapodtak egy Féja által írandó s a
Szegedi Fiatalok által kiadandó füzetéről. Ez, a levél szerint, a „fiatal irodalom kiala-
kulását tárgyalná 1920-tól a paraszt írókig. Terjedelme legfeljebb akkora lenne mint
[a] Hont Feri könyvéé”,²⁰ *A színjátéké* (1931), amelyet már a Szegedi Fiatalok Mű-
vészeti Kollégiuma jegyzett.

Ez egyértelműen figyelemre méltó fejlemény; a közös kiadvány terve minden-
képpen a szövetségvállalás gesztusa volt.

Érthető tehát, hogy a szegedi előadást követően (de még június 14-e előtt) a
Szegedi Fiatalok keresték a „találkozást” Féjával. Tolnai Gábor, Hont Ferenc és
Radnóti Miklós június 10. körül Budapesten találkozott Féjával s közös dolgaikról
tárgyaltak. Megbeszélésükről Tolnai beszámolt Budaynak; leveléből tudjuk, hogy
Féjával a közös munkáról s Féja tervezett füzetéről tárgyaltak²¹. Valamikor ekkori-
ban, de még Tolnaiék megbeszélése előtt, Buday György is levelet írt Féjának (ez
sajnos megintcsak nem maradt fenn) s levelében metszeteiből is mellékelte egyet.²²

¹⁷ *Csaplár Ferenc* 1967. 76—82., *Lengyel András* 1986b.

¹⁸ *Lengyel András* 1986a. A „mi vagyunk az igazi baloldal” érvelés fölbukkan a Szegedi Fiatalok levelezésében, így pl. Tolnai Gábor egy valamivel későbbi Budayhoz írott levelében is. (Buday-iratok.)

¹⁹ Féja Géza — Buday Györgyhöz, Bp. 1932. jún. 14. Buday-iratok.

²⁰ Uo.

²¹ Tolnai Gábor — Buday Györgyhöz, Bp. 1932. jún. 15. Buday-iratok.

²² Vö. Féja Géza — Buday Györgyhöz, Bp. 1932. jún. 14. Buday-iratok.

Féja következő, június 14-i levele Buday levelére volt válasz. Ebben ő maga is szólt a pesti találkozásról („Azóta [ti. a szegedi látogatás óta — L. A.] Tolnai Gáborral, Hont Ferivel és Radnóti Miklóssal is beszéltem” — írta). De fontosabb, hogy levele szövetségvállalásuknak újabb dokumentuma. Azon túl, amit eddig már idéztünk belőle, kiderül belőle az is, hogy Féja maga is kereste az együttműködés lehetőségét. Az „összetestvéresedésről” szóló passzust érdemes immár teljes összefüggésében is idézni: „Nagyon örülök annak — írta ugyanis Féja —, hogy a Bethlen Gábor Körrel összetestvéresedünk, komoly és igaz erőgyarapodást jelent ez nekünk. Mint a Szabadság legközelebbi számából látni fogod: ószre nagyarányú munkát kezdünk.²³ A magyar haladó fiatalság legértékesebb elemei mind hozzánk jönnek, mi vagyunk ma itt a kristályosodás pontja. Ha sikerül a legegységibb anyagi eszközöket előteremtetem, akkor a legrövidebb idő alatt kiépítem a falusi szeminariumokat és egy öntudatos művelt parasztfiatalságot fogunk tudni szervezni.”²⁴ Féja tehát a Bajcsy-Zsilinszky-féle Nemzeti Radikális Párt ifjúsági tagozatának, a Márciusi Fiataloknak munkájába kívánta bevonni őket.

De ígérte ekkor a már említett közös kiadvány kéziratát is: „Ami a kiadandó füzetnek tervét illeti, a nyáron megírom és szeptember elejére leküldöm Nektek.” S levelében azt is ígérte, e „hó végén egy-két napra lemegyek Szegedre dorozsmai utammal kapcsolatban és föltétlenül felkereslek benneteket.”²⁵

Sajnos nem tudjuk eldönteni, betartotta-e ígérését. Buday mindenesetre június 27-én válaszolt Féjának (sajnos, ezt a levelet sem lehet jelenleg föltalálni)²⁶ — a szegedi látogatásra nyilván addig nem került sor.

A következő pár hónapról, a kapcsolatot illetően, nincs adatunk.

Tudjuk azonban Budayék körében is, Féjával is sok minden történt ezekben a hónapokban, s e változások kihatottak a kapcsolat alakulására is.

A nagyobb, a mélyrehatóbb változás a Szegedi Fiatalok körében történt.²⁷ Buday György 1932 koraószén leköszönt a Bethlen Gábor Kör elnökségéről s ezt követően immár formálisan is létrehozta a régebb óta formálódó, de ekkortól a körhöz csak lazán, személyeken keresztül kapcsolódó, lényegében attól szervezetileg is elkülönülő s teljes autonómiával élő Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumát. Ez nemcsak a kör tagok s a kör körül tömörülők legjavának koncentrációját, egyetlen elit csoporttá szerveződését jelentette, de az új szervezet funkciójának az addigi kör szerepektől eltérő meghatározását is. A Művészeti Kollégium az addigi agrársettlement munka helyére — részben kényszerből, részben belső fejlődés eredményeként — a tudományos és művészeti földolgozó munkát s a könyvkiadást állította. Az egyetlen, aki a hagyományokat folytatta s a legtovább, kb. 1936/37-ig settlement-munkát végzett, Tomori Viola volt. Az új kör elnök, Ádám László révén ugyan a Művészeti Kollégium hátszágának egy ideig még megmaradt a kör, a Művészeti Kollégium tagjai ettől fogva zömmel már egyéni tudományos és művészi munkát végeztek. A parasztságkutatást persze folytatták; Erdei Ferenc, Ortutay Gyula, Tomori Viola tevékenysége elsősorban erre irányult, s részenergiáját Reitzer Béla és Gáspár Zoltán is erre fordította. De maga a kollégium mozgató embere, Buday György is mind fontosabbnak tekintette fametszői munkáját. S hagyományait így elsősorban egy más síkon, földolgozó-propaganda tevékenység formájában kívánták folytatni.

²³ Féja itt a Márciusi Fiatalok munkájának megkezdésére utal. Vö. Sebestyén Sándor 1988. 87—100.

²⁴ Féja Géza — Buday Györgyhöz, Bp. 1932. jún. 14. Buday-iratok.

²⁵ Uo.

²⁶ A levél tényéről Budaynak Féja jún. 14-i levelére írott följegyzéséből tudunk.

²⁷ Lengyel András 1986b., Lengyel András 1987b., valamint Ádám László és Tomori Viola szíves közlései.

E változások is közrejátszottak abban, hogy — a jelek szerint — Féja terve, ti. a Szegedi Fiataloknak a Márciusi Fiatalok közé való „beintegrálása”, nem valósulhatott meg. De maga a Márciusi Fiatalok mozgalmának kiépítése is rosszabbul haladt, mint ahogy Féja tervezte: nagy áttörést ekkor még nem lehetett csinálni. Valószínűleg ennek fölismerése, egyoldalúságaik, gyöngeségeik tudatosulása készítette Féját arra, hogy érdeklődését, energiáját a mind sűrűbben föltűnő ún. paraszttírókra, pályakezdésük megkönnyítésére fordítsa. Ekkor elsősorban az akkor föltűnő Sinka István útját próbálta megkönnyíteni. Ez ügyben nemcsak több cikket írt (vö. pl. *Új költőt... Szabadság*, 1932. máj. 1., *Segítség! Szabadság*, 1932. jún. 26., *Parasztírók előretörése*. Erdélyi Helikon, 1932. 7. sz. 504—505.), de parasztságkonceptiója is mélyült, s olyan összetevővel — a parasztság mint a történelem alanya — bővült, amely elkövetkező évei: pályája legjelentősebb s legpozitívabb szakasza motorjává válhatott. „Újra és újra mondom — írta *Új költőt* című cikkében —, a parasztság felszabadítása, a parasztság legjobbjainak az ország élére való állítása csak használni fog a magyar kultúra ügyének is. Hiszen a parasztság nem csupán egy elnyomott, feltörekvő osztály, hanem valósággal új nép, ő az eltorzított, hamupipőke-sorsra jutott, eltagadott és ezerszer megölt magyar arc, amely most csodálatosan tisztulni és szépsülni kezd. S azok a géniuszok, melyek belőle jönnek, nem egy zárt osztályréteg kis előcsahosai, hanem egy új népindulásnak, egy új honfoglalásnak, új magyar életformának a prófétái. S olyan friss, harmatos világkép árad az írásaikból, mintha most kerültek volna ki a Teremtő kezéből. Itt a bizonyíték: Sinka István vésztoi juhász himnusza a Naphoz és elégiája a nagyszerű halálról. Népi alkotások, mert a magyarság legmélyebb gyökereiből indultak útnak, de azt is hirdetik, hogy ebből a különös népi gyökérrendszerből már egyetemes szépségű s »nagyon messzire látó« fák kezdenek nőni. A parasztírók egyre sűrűbben *feltűnő sora vallja, hogy a magyar parasztság minderre érett már. Arra is, hogy új politikai egyéniséget lássanak benne, arra is, hogy új kultúrközösség legyen.*”²⁸

Amit itt Féja fölismer, akkor is fontos, ha szem előtt tartjuk a tényt: fölismerését változatlanul Szabó Dezső nyelvén, tehát aránytévesztésekkel s mitologikusan tudta csak megfogalmazni. Írói tragédiája ez — de az inadekvát, s ezért torzító nyelv eszmetörténeti következményei már egy másik történet részei.

3

Mindkét változás: a Féjái s a Budayéé is lényegesnek bizonyult. Megalapozta valódi együttműködésüket, valódi — s nem csupán deklarált — szövetségüket, hisz a változások révén egy realisabb pozíció jött létre bennük.

Jellemző, hogy maga a kapcsolat is nem az akkor még illuzórikus mozgalmiság, hanem az eszmei tisztázódás, az útkeresés vonalán mozgott. S első lépésként Sinka István fölfedezését szolgálta.

Féja ugyanis valami ok, talán érdeklődése változása és mélyülése miatt, tervezett dolgozata megírásával nem készült el az ígért időre, sőt hírt sem adott magáról. Amikor pedig október 19-én levelet írt Budaynak, kézírata helyett egy teljesen „új” tervvel, Sinka fölkarolásának ötletével állt elő.²⁹

²⁸ *Féja Géza: Új költőt*. Szabadság, 1932. máj. 1.

²⁹ *Féja Géza — Buday Györgyhöz*, Bp. 1932. okt. 19. Buday-iratok.

Kedves Barátom!

Igazán röstelkedve írom e sorokat, de annyi munka szakad rám, hogy remélem nem fogsz neheztelni. A kérdéses tanulmányt nem tudtam egészen megcsinálni s így legfeljebb új esztendőre szállíthatnám. Azonban van egy indítványom. Bizonyára ismered Sinka István néhány versét. Abszolút tehetség s egy szegény vésztoi juhász, aki végtelen nyomorban írja a munka és a teremtés himnuszait. Ő az első igazi magyar himnusz-író. Elküldötte nekem mintegy 20—25 válogatott versét, nem volna-e lehetséges ezeket úgy kiadnotok, hogy én egy 10—12 oldalas tanulmányt írnék melléjük. Szép és komoly értékű füzet lenne. És egy-két hét alatt nyélbe üthetnénk az egészet. Én csupán Sinka István számára kérném azt, hogy bocsássatok rendelkezésemre 80 példányt belőle, melyeket itten általam szerzett előfizetőknek adnék s a begyűlt teljes összeget a 3 gyermekével együtt nyomorgó Sinka Istvámnak küldeném. Ezenkívül körül-belül 15 példány kellene a pesti sajtó számára, én ugyanis gondoskodnék arról, hogy a lapok és folyóiratok írjanak róla. Komoly irodalmi tett volna ez és igen kérek, hogy tudósíts melőbb vajjon véghez vihető-e.

Mindnyájatokat meleg barátsággal ölel:

Féja Géza

Minden ötletszerűség ellenére nagy jelentőségű terv körvonalazódott itt. Nem egyszerűen egy verseskötet megjelentetéséről, még csak nem is pusztán egy jelentős költő elindításáról van szó. Egy művelődéstörténeti fordulat egyik fázisa készülődött itt.³⁰ Egy nem ideológiatermelő réteg, a parasztság ideológusként való megszólalásának lehetősége: a parasztírók (akik valóban parasztok voltak s parasztként írtak) föltünetedése, tendenciaszerű jelentkezése művelődéstörténeti jelentőségű aktus. Nemcsak azért, mert a népi írói mozgalom egyik lendítő erejét s mintegy eszmei igazolását adták. Azért is, s elsősorban azért, mert — ha mutáló hangon, ha zavarosan, ha letisztulatlanul is — egy „történelem alatti” réteg önállósodó s öntudatosodó egyéniségei léptek be velük a magas kultúra létrehozási folyamatába.

Nem tudjuk, válaszolt-e mindjárt az ajánlatra Buday, s ha igen, mi volt válasza. Az azonban bizonyos, nem egészen egy hónap múlva, 1932. november 12-én a Nemzeti Radikális Párt Szegeden zárthelyi nyilvános taggyűlést tartott, amelyen — Bajcsy-Zsilinszky Endre társaságában — Féja is megjelent.³¹ Ekkor Féja minden bizonnyal találkozott a Szegedi Fiatalokkal: Budayval s talán Tolnai Gáborral. Ekkor (ha addig nem történt meg) valamiféle provizorikus megállapodás is születetett Sinka verseinek kiadásáról; legalább ennyi: „küldd el a verseket s aztán meglátjuk”. Féja ugyanis ezt követően, de közelebről meg nem határozható időben elküldte a verseket Tolnai Gábornak,³² aki a Szegedi Fiatalok művészeti ügyekben illetékes titkára volt.

Sajnos, források híján, nem tudjuk rekonstruálni a kiadás körüli tárgyalásokat. Annyit tudunk, a Szabadság 1933. február 12-i számában — *Új népköltési gyűjtemény* címmel — Féja ismertette az Ortutay gondozta s Buday illusztrálta *Mondotta Vincze András...* című új kötetüket, amely nyíri és rétközi balladákat, betyár- és juhásznótákat tett közzé. Féja Ortutayt is, Budayt is, a kötet „sűrű poétai tökéletességét” is

³⁰ A parasztság autochton eszmei fejlődéséről nincs összefoglaló földolgozás (bár mára nagy terjedelmű néprajzi irodalom született). A paraszti írásbeliségnek e folyamatban játszott szerepéről fölfogásomat lásd: Lengyel András 1985. 65—69.

³¹ Vö. Szegedi Új Nemzedék, 1932. nov. 4., nov. 9. és nov. 11.

³² Vö. Buday György — Féja Gézához, Szeged, keltezetlen (1933. máj. 30. előtt). Indigós másolat. Buday-iratok.

dicsérte, ennél is jellemzőbb azonban, hogy a könyvet kiadó csoportot már így értékelte: „A szegedi fiatalok művészeti kollégiuma pedig munkásan és bátran mutatja az utat az egész magyar fiatalságnak.”³³

Tolnai azonban vizsgái miatt késett a válasszal, a Sinka kötet kiadásának ügye megállt. A kéziratra, ill. a kiadás lehetőségére — jókora késéssel, valamikor 1933 májusában (de mindenképpen május 30. előtt) — végül Buday reagált. Levelének indigós másolata szegedi iratanyagában megmaradt, így — bár a missilis változat elveszett vagy lappang — betekinthetünk elképzeléseibe. Buday — néhány személyes jellegű apróságon túl — a könyv kiadásáról ezt írta:

„A Sinka versek kiadásának ügye azért húzódtott annyira, mert Kollégiumunk ezidőszert meg lehetőségen súlyos anyagi válságon ment és megy keresztül. Mióta a Bethlen Gábor Kör kis helyiségei szűknek bizonyultak a különböző kollégiumok és csoportok számára s mi külön helyiséget bérelünk, erre is volt kiadásunk, azután egyszerre sajtó alatt lévén (s ép a napokban megjelenő) két tanulmánykötetünk³⁴ (Gáboré, mely 10 ív, Baróti Dezsőé Juhász Gyuláról, mely 4 1/2 ív) anyagi fedezetének előteremtése igen-igen sok gondot okozott. Így ebben a percben komolyan nem is foglalkozhatunk újabb kiadvánnyal. Azután meg az első 10 könyv sorrendje és kézírata előre elkészült s ezért is nehéz volt valami jó megoldáson okoskodnunk. Most azonban — néhány napja — sikerült dűlőre vinni a dolgot s ha nincs ellenetekre most a nyáron ki tudnók hozni a könyvet, mintegy két ívnyi verset és kurta bevezetést. Sokkal többre azért nem mernénk vállalkozni, mert — mint tudod — kizárólag előfizetők gyűjtésével fedezzük kiadásainkat s minden kapitál nélkül állunk s ha nyomdánk olcsón is dolgoznak, fizetni csak kell nekik. Mecenásunk pedig dolgaink, törekvéseink és a mai potensek jellegzetességeinek egybevetése alapján természetszerűnek is tesszik: egyáltalán nincs. Persze, ha lehetne valahonnét pénzt szerezni azzal, hogy azt a bevételek sorrendjében törleszthessük, az egészen más volna. Ilyen ember, aki már szinte maecenásnak számítana, — sajna — nem akad azok között, akiknél az anyagi javak összpontosítvák.

Így is azt kell kérnünk Tőled, hogy Magad is tégy meg mindent a könyv előfizetői táborának biztosítására. Egészen bizonyos, hogy olyan új körzetben volna alkalmas előfizetőket szerezni, ahol eddigelé még a mi előfizető-ívünk nem sokat szerepelt. Hogy ez mit jelent, akkor tudod, ha arra gondolsz, hogy mi immár kilencedszer meggyünk lényegében ugyanahhoz az állandó kis szegedi s környéki gárdához előjegyezteni, nem szólva arról, hogy ebben a tekintetben hozzánk számít az is, amikor nem saját kiadványunk nevében, de Berczeli vagy Bálint Sándor barátaink könyve részére kérünk előjegyzést. — A versekről most egyelőre nem írok, bírálatuk és részletes megvitatásuk még nem történt meg, de páran olvastuk s egyetértünk Veled abban, hogy meg kell jelenniük s így szívesen segítenék ebben mi magunk.

Mielőtt továbbmennénk tehát, kérünk szíveskedj meggondolni, hogy Te és esetleg a NRP [= Nemzeti Radikális Párt — L. A.] hány előfizetőt tudnátok egybe gyűjteni, ha a könyv pl. aug. 1-én, vagy szept. 1.[-]ére megjelenne. Ár kb. 2 P, ha sok előfizetőre lehet számítani, akkor valamivel kedveznénk az előfizetőknek. Kiadványaink példányszáma 800, ezt is ennyiben, vagy ezerben állapítanánk meg.”³⁵

E hosszú és részletes, a Szegedi Fiatalok kiadói tevékenységébe bevilágító levél egyszerre mutatja a Szegedi Fiatalok kiadói tevékenységének valamennyi gondját —

³³ *Féja Géza*: Új népköltési gyűjtemény. Szabadság, 1933. febr. 12.

³⁴ *Tolnai Gábor*: Erdély magyar irodalmi élete. Szeged, 1933., *Baróti Dezső*: Juhász Gyula. Szeged, 1933.

³⁵ Buday György — Féja Gézához, Szeged, keltezetlen (1933. máj. 30. előtt). Indigós másolat. Buday-iratok.

és a reményt, hogy talán mégis kiadható, megjelentethető a Sinka-kötet. Féja — bár Buday elég súlyos nehézségekről szólt — a reményt hallotta ki a válaszból. Május 30-i válasza csupa bizakodás:³⁶

Budapest, 1933. máj. 30.

Kedves Barátom!

Igaz örömmel vettem soraidat. Sajnos Arany-ballada-illusztrációidat nem kaptam meg — bár igen érdekelne — [,] a „Mondotta” illusztrációi fölötte szépek voltak s folytonos fejlődésről tanuskodtak. A magam laikus szemével írtam is róluk a kötettről szóló kritikámban.

Ami a Sinka-kötetet illeti [,] minimum 200 előfizetőt össze tudok hozni, de remélem 3—400-at is el tudok a kötetből helyezni. Nagy érdeklődéssel várják híveink mindenfelé. Úgy gondolom: legalább 40 verset kellene adnunk s én 2—3 oldalnyi előszót írnék hozzá. Sinka falujában, Veszton mális 60 előfizető jelentkezett.

Sinka szegény 3 gyerekes juhász — állás nélkül, s így igen fontos volna reá nézve a dolog anyagi része. Lehetséges volna az, hogy kiadásaitok megtérülése után a teljes jövedelem vagy annak nagyobb része az övé lenne? Írj kérlek erről mielőbb, hogy a dolgot elindíthassam.

Beszélek a Vkm-mel is, hogy a népkönyvtárakba nem vennének-e át belőle.

*Soraidat mielőbb várva igaz
barátsággal ölel
híved*

Féja Géza

P. s.: Az előfizetés-ügy ne nyugtalanítson, elintézem.

Ez a levél azt sejteti: Sinka könyve sínre került, az akadályok elháríthatók. Ám végül — miért, miért nem — mégsem így történt. A *Himnuszok Kelet kapujában*, Sinkának ez az első verskötete *nem* a Szegedi Fiatalok kiadásában jelent meg. Mi történhetett? — legföljebb találgathatjuk. Több mindenre gondolhatunk. Így arra: talán Féja mégsem tudta előteremteni az előfizetőket. Talán a terjedelemben nem tudtak megegyezni. Talán a versek Művészeti Kollégium-beli „részletes megvitatása” zárult kedvezőtlen eredménnyel (ilyenre máskor³⁷ is volt példa). Esetleg valami személyes- esetleges dolog akadályozta meg a kiadást.

Annyi biztos: a kötet dolgát Buday és Féja élőszóban, személyes találkozás alkalmával rendezhette el; a könyv további sorsával foglalkozó levélváltásnak nincs nyoma egyikük hagyatékában sem. S az is biztos, a kiadás elmaradása nem fordította szembe Félát a szegediekkel: nem lett harag az ügyből.

4

Sőt. 1933. november 5-én a Szabadság terjedelmes kritikát hozott Buday addigi legjelentősebb művészi vállalkozásáról, az Arany János balladáihoz készített fameszetsorozatról. E kritikájában Féja természetesen magukról a balladákról is írt, de viszonylag részletesen méltatta Buday grafikáit is. A Szőke Panni, a Vörös Rébék,

³⁶ Féja Géza — Buday Györgyhöz, Bp. 1933. máj. 30. Buday-iratok.

³⁷ Vas István verskötete pl. Radnóti Miklós elutasító „lektori véleménye” miatt nem került kiadásra a Művészeti Kollégiumnál.

a Tengeri hántás illusztrációit emelte ki, majd így folytatta: „Elsőrangú művészi teljesítmény a »Bor vitézhez« tartozó kép. Az előtérben a szép mátka áll, kezének mozdulata végső elhatározásról beszél, szépséges arcának vonásaiba pedig egy rettentő ízt kever a készülődő halál. Zács Felicián föllobogó alakja, a belső kintől feldobott V. László, a Szondy két apródjának arcán tükröződő halálréműlet egyként felejt-hetetlenek. Külön meg kell emlékeznünk a »Bot bajnok özvegyének« illusztrációjáról. A kép túlnő a ballada határain s az árvaság és elnyomottság egyetemes ívű kifeje-zése lesz.” S a méltatást azzal zárta: „Az Erdélyi Szépművés Céh igazán nem talált volna méltóbb művészt, mint Buday Györgyöt, kinek minden újabb teljesítménye arról vall, hogy csúcsok felé siető ember.”³⁸

Két héttel később, november 19-én a *Szegedi téka...* című cikkében pedig Féja újra szólt szegedi barátairól — s megint elismerően. A debreceni szellemi élet törek-véseiről írván megjegyezte: „E sorokat csupán bevezetésképpen akartam írni, mert tudatni akarom a debreceniekkel és mindenkivel, hogy *Szegeden hasonló célkitűzésekkel harcol egy maroknyi csoport. Mindnyájan ismerjük Buday Györgynek és a szegedi fiataloknak a munkásságát. Buday György a szegedi néplélek egész világát hozta egy magosrendű művészi síkon, a szegedi fiatalok pedig sokféle kezdeményező munka kö-zepette elkezdtek a néplélek értékeinek gyűjtését s emellett komoly népnevelői munkát is folytattak.* [...] Nagy dolgok ezek, mert néhány szegedi agyvelő rájött végre arra, hogy miképpen lehet a vidéki magyar városból igazi kultúr-központot csinálni.”³⁹

Valószínű, hogy ekkoriban, 1933 második felében, 1934 elején a kapcsolat csak alkalmi személyes — s így nehezen tetten érhető — találkozások révén élt to-vább, — praktikus, közös munka ekkor nem adódott.

1934 februárjában, talán a hónap elején, Buday — Zolnai Béla egy cikkén föl-mérgesedve — levelet írt Fájának. A levél főleg Buday és Zolnai viszonyával foglal-kozik, néhány bevezető passzusa azonban szempontunkból is érdekes. „Géza lelkem — írta ekkor Buday —, megint meglehetősen megszakadt közöttünk a kapcsolat. Én ugyan nemrégiben elküldöttem volt neked a BOOK of BALLADS c. legújabb kötetemet, melynek az a célja, hogy összefoglalja munkáim egy jellegzetes csoportját és elsősorban a határon túl bemutassa. Teljesen új benne az a 7 székely népballada illusztráció, melyek a 3-ik ciklust teszi[k]. Ezeket azután csináltam, hogy Pestről visszajöttem. Hogy tetszik a kötet? Egy lapot legalább írhattál volna, Géza, hogy megkaptad. A csekély példányszám miatt alig pár példányt küldöttem szét tp.-ként s ezek címzettjeinél egyike lett volna a legfontosabbaknak épen a Te véleményedet hallanom. — Elküldöttük azután az idei Kis Kalendáriumunkat is, melyet nagyon nehéz körülmények között tudtunk csak megjelentetni. A derült égből pottyant le végül is egy kis pénz, mely a meglehetősen nagy előállítási költségeket fedezte. Erről sem írtál egy szót sem, sőt — bár eddig minden évben megtetted — a Szabadságban sem ösmertted. Tudom, hogy el vagy foglalva alaposan, de azért kérlek, ne hanyag-olj el ennyire bennünket.” Van a levélhez utóirat is, ez megint kapcsolatukkal fog-lalkozik: „Áronka (Tamási Áron — L. A.) Pesten van még? Nem tudod a címét? A közeli napokban vsz. felmegyek néhány napra: szeretnék mindkettőtökkel talál-kozni.”⁴⁰

Buday e tervezett pesti útja valami miatt elmaradt, Pesten ekkor nem találkoztak. Féja szociografikus érdeklődésének fölerősödése azonban újabb közös munkára adott alkalmat. Féja ugyanis 1934 elejétől már készült a *Viharsarokban* összegzett

³⁸ *Féja Géza*: Arany János balladái. Szabadság, 1933. nov. 5. 10.

³⁹ *Féja Géza*: Szegedi téka... Szabadság, 1933. nov. 19.

⁴⁰ Buday György — Féja Gézához, Szeged, keltezetlen (1934 februárja). Indigós másolat. Buday-iratok.

országgrész-fölmérő munkára. S leveleiből kiderül, bár ekkor még talán maga sem tudta, hogy tájékozódó útjai eredményeként könyvet ír majd, a probléma már foglalkoztatta s e szociográfiai riportútjait a Szegedi Fialatok segítségével szervezte meg s bonyolította le.

A kezdeteket e vonatkozásban 1934. február 27-i levele dokumentálja.⁴¹

Budapest, 1934. február 27.

Kedves Gyurkám!

A jelzett könyvedet sajnos nem kaptam meg. Néz[z] utána kérek, hogy elküldték[-]e és melyik címemre. Végtelenül sajnálom mert fölette érdekelne és feltétlenül írnék róla. Azért nem irtam eddig mert minden héten esedékes volt Szegedre való leutazásom. Végre e hét szombatján le is megyek [,] légy szíves értesíts arról, hogy melyik szálloda tiszta, és olcsó. Azután beszélni akarok mindenkivel, aki a szegedi tanya-kérdésről adatokat stb. bír adni. Természetesen a legnagyobb diszkrécióval fogom kezelni az ügyet, legyetek meggyőződve. Legjobb lenne ha szerdán este valamelyik kis korcsmában összehoznál mindazokkal, akik ebben az ügyben segítségemre lehetnek. Légy szíves tudasd, hogy melyik korcsmában lehetne összegyűlni.

A viszontlátásig igaz barátsággal ölel

igaz híved:

Féja Géza

E gépelt levélbe azonban nem fért bele minden, Féja több utóiratot írt hozzá ceruzával. A levél alján, bal oldalt ez áll:

Ps.

Légy szíves levelem vétele után egy lev. lapot írni!

FG.

Azt is irjad meg Gyurkám, hogy mi a jelzett szálló címe!

FG.

A jobb oldalon, a névalírás alatt pedig ez olvasható:

P. s. Légy kegyes Tunyogyhy Csapó Jánossal is tudatni a korcsma címét s Ádám-nak, meg a fiúknak is szólni.

Tunyogyhy címe: Somogyi u. 12.

Címem: Budafoki út 14. IV. 2. Lehetőleg úgy légy szíves válaszolni, hogy pénteken megkapjam.

S jutott még utóirat a lapszélre is:

Szombaton d.u. az 5431-es gyorssal érzem.

Meglehetősen kapkodó tehát ez a levél, sok ötletszerűséggel. De sok információt is ad Féja terveiről. Mindenekelőtt jelzi, Féja valóban komolyan és széleskörűen akart tájékozódni. Az egyik utóiratban emlegetett Ádám: Ádám László (sz. 1911), ő volt Buday utóda a Bethlen Gábor Kör élén; mint köri elnök részt vett a Művészeti Kollégium munkájában is. Mezőtúri parasztyerekként kellő „előiskolával” a kezdetektől részt vett az agrársettlement munkájában; „tanyai ügyekben” cikkei is jelentek meg. Érdemes volt tehát vele találkozni. A „fiúk” valószínűleg a Művészeti Kollégium tagjait jelentik, bár nem lehetetlen, hogy Féja a kör, tehát a csoportosulás tagjaival is beszélni akart. Tunyogyhy Csapó János a helybeli magángimnázium igaz-

⁴¹ Féja Géza — Buday Györgyhöz, Bp. 1934. febr. 27. Buday-iratok.

gató-tulajdonosa volt; érdekes, de egyelőre megmagyarázhatatlan Féja iránta való érdeklődése. Az a tény, hogy tudta szegedi címét, arra vall, régebb óta ismerte s tartotta vele a kapcsolatot.

Buday Féja levelére március 1-én válaszolt, ez kiderül Féja levelének borítékjára írt soraiból. Sajnos, ez a válasz megintcsak lappang. De úgy látszik, segítséget ígért Féjának. Féja, már Buday lapjának ismeretében, azonnal, még Szegedre érkezése előtt újabb levelezőlapot küldött Budaynak:⁴²

Péntek este

Kedves Gyurkám!

A Magyarországot most Zilahy veszi át, oda kell riportokat írjak. 2 riportra való érdekességet kell meglátnom s megtudnom. Vasárnap estig tudok ott maradni. Szombat este feltétlenül beszélni szeretnék a fiúkkal s 1-2 tanyaszakemberrel. Vasárnapi programunkat majd megcsináljuk.

Köszönöm gyors és kedves soraid.

Öllemek

Géza

E március 2-i levelezőlap némileg visszalépés és leszűkítés. Csökkent Féja szegedi tartózkodásának tervezett ideje s közvetlen célja is csupán két riport nyersanyagának összegyűjtése lett.

Bizonyos azonban, hogy 3-án végül mégis megérkezett Szegedre. Hagyatékában fönmaradt Buday *Book of Ballads* című kötete, e dedikációval.⁴³

Féja Gézának ezt a második példányt is meleg szeretettel dedikálom s személyesen adom.

Szeged, 1934. 3. 3.

Buday György

Hogy Féja e kétnaposra tervezett látogatása alkalmával mint végzett, létrejött-e a szombatesti nagy beszélgetés s a vasárnapi tanyai „kiszállás”, nem tudjuk.

Elképzelhető, hogy „csak” egy nagyobb helyzet- és feladattisztázó beszélgetésre került sor. Valószínűbb azonban, hogy vasárnap, tehát március 4-én Tápéra, az „ösiségbe rekedt” Szeged melletti faluba is kijutottak. A Magyarország március 10-i (tehát időközben megjelent) számában ugyanis Féja cikket írt *Nincs Szegeden boszorkány?* címmel s ebből kiderül, Buday Györggyel, Tomori Violával s néhány más szegedi fiatalal ekkoriban Tápén járt. A cikk — szempontunkból fontos — kezdése ez:

„Szegeden legelőbb Buday Györgynek, a kitűnő rajzolóművésznek műhelyébe sietek. A szegedi fiatalok nagyszerű munkát végeztek a környék népe között. Elsőnek kezdték meg az országban a szociográfiai gyűjtést s komoly program alapján láttak neki a népnevelésnek, míg valami félreértés meg nem akasztotta munkájukat.” Majd így folytatja: „Hatalmas anyagot terítenek elém: valóban terített asztal ez, [az] új magyar fiatalság tervei, szándékai fekszenek előttem. Most fog megjelenni riportkönyvük [Kárász Judit szociofotó könyvét emlegeti itt Féja — L. A.], egy sor szöveg sem lesz benne, csupa fénykép, de ezek aztán rengeteget beszélnek. *Az egyik oldalon a város, a másikon a tanya életének képei.* Legújabb mintájú gyermekkocsi

⁴² Féja Géza — Buday Györgyhöz, keltezetlen (Bp. 1934. márc. 2.) Buday-iratok.

⁴³ A dedikáció ismeretét az író fiának, Féja Endrének köszönöm, aki lemásolta ezt számomra.

a szegedi korzón s vele szemben: rozzant esernyő alatt fekszik a barázdában a parasztcsecsemő.”⁴⁴

A cikk folytatásából az is kiderül, a szociofotó könyv egyik képe, a „tápéi boszorkány” kapcsán mentek ki Tápéra. „Tomory Violával s az »agrársettlement« többi tagjával megyek (nincsenek sokan!) — írja erről Féja. — Viola fölötte népszerű itten, nála van letétben a község minden titka. Kitörő örömmel fogadják:

— *A magasságbéli Úristen hozta kisasszonyt.*

Hozzárohannak a parasztasszonyok s *megcsókolják elébb a kezét, aztán az arcát.* A kemence padkájára ül s maga mellé húzza az apró öregasszonyt, aki oly kényesen libeg a padka szélén, mintha eladó lány lenne.

Viola szabadkózik, hogy régen volt itt, de *Amerikában járt, most jött haza.*

— Hát arra télen is járnak a gályák? — kérdi Anna néni.

Nehezen hiszi:

— *Ott nem fagy be a Tisza?*

A hiúságát kezdjük simogatni, hogy éppen hozzá jöttem Pestről s »magam se szívéllem« mindig az orvosokat.

Azt is hozzáteszi Viola, hogy régi ismerőse vagyok.

— Azt sejtöm, hogy nem úgy szedte föl — feleli még mindig bizalmatlankodva.

Ortutay Gyula kitűnő néprajzi gyűjtést végzett Szabolcsban, ő már tud a »táltosok« nyelvén. Anna nénit is megszólaltatja.”⁴⁵

A cikk nagyobbik, döntő része természetesen Féja tápéi tapasztalatait adja elő. Itt nem lehet megismételniünk, mert szétfeszítené e dolgozat kereteit. De látnunk kell: *ez a tápéi riport az egyik előtanulmánya a Viharsaroknak.* Már a cikk alcímeiben föl-tűnnek azok a megállapítások, amelyek a könyvben is hangsúlyos részletek lesznek e területről szólva: „A város [Szeged] nem tudta civilizálni a tövében fekvő Tápét”. „Félórára a klinikától Anna néni »orvosi« tekintély.”

Ez a riportút azonban nem elégítette ki Féja tájékozódási vágyát. Az újabb hétvégét megintcsak Szegeden akarta tölteni. Március 8-án, csütörtökön újabb levelet írt Budaynak, s ebben újabb látogatását harangozta be.⁴⁶

Budapest, 1934. III. 8

Kedves Gyurkám!

Ne haragudj, hogy ismét zavarlak. Szombaton a jelzett időben jövök. Igen hálás lennék, ha mint Á. Lacit kértem, szombaton lehető volna egy beszélgetés Juhász Gyulával. Másrészt: ha szólnátok Tunyogi Csapó barátunknak, hogy nem tudnának-e egy olyan szegedi bérlőt szállítani nekem, kinek lerombolták a házát. Így dús anyagot kapnék.

A Magyar Írás köv. számában jön a tanulmány Rólád s 2-3 képedet akarja Szent-Ivány hozni. Erről majd szóval.

Violának kézcsókomat.

Mindnyájatokat szívből ölel:

Géza

Féja e levelének borítékjában egy névjegykártya is fönnmaradt. Ez, bár keltezetlen, s így bizonyossággal nem állapítható meg, vajon a levél melléklete-e, vagy

⁴⁴ Féja Géza: Nincs Szegeden boszorkány. Magyarország, 1934. márc. 10.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Féja Géza — Buday Györgyhöz, Bp. 1934. márc. 8. Buday-iratok.

már Szegeden jegyzett rá Buday számára emlékeztetőt — e 10-i látogatáshoz tartozik. A névjegy szövege ez:⁴⁷

1. *Juhász Gyula interjú lehetősége szombaton 6-kor.*

2. *Sándorfalva és Sövényháza lakóinak száma, birtoknagyságuk, a határukban levő nagybirtok nagysága.*

Igen kérek Gyurkám valamennyiteket, hogy amit e szempontból tenni tudtok, legyenek szívesek összegyűjteni, ill. kezdeményezni.

Ölel

Géza

A nyolcadiki keltezésű levelet a szegedi posta március 10-én bélyegezte le, legfőbb órákkal előzte tehát meg írója Szegedre érkezését Mert a látogatásra sor került — ezt tanúsítja a Magyarország március 18-i számában megjelent riport (*Tiborc tovább panaszkodik*). Ebből kiderül, illetve az egyéb adatokkal való összevetésből kikövetkeztethető: Buday és Féja ekkor — március 11-én, vasárnap — Sándorfalván járt. Ahogy a riport bevezetőjében mondja: „Célom Sándorfalva község és Hantháza major, látni akarom a Pallavicini-hitbizomány életét és a *peremére szórt ritka falvak sorsát*.” Hogy ekkor Buday is Féjával tartott, sőt ő kalauzolta az író, a riport következő — más szempontból is tanulságos — passzusa bizonyítja: „tatarábrázatú, szálas öreg jön. Szeme ravaszul pislog, úgy járnak arcán a ráncok, mint a harmonikán. Takaros kékosztó kabát van rajta, főpaphoz illő, ő a *sándorfalvai »nazarénusok« feje*. Fölényes a végtelenségig, dehát hogy is létezhetnék különben ennyi tömérdek »pápista« között.

— De hát kik maguk? — kérdi, mikor megszólítjuk.

— Ő újságíró — mutat rám Buday Gyurka —, én meg művész lennék.

— Szóval *iparos mesterembörök*, — mondja elismerőleg.

— Hogy él itt a nép? — kérdem.

— A nép baja sokféle baj, nem lehetséges azt kitölteni, — szól elhárítólag.

— De talán mégis, hiszen nincs itten szó óriási vágyakról, — mondom.

Megvetőleg legyint:

— Magának is sok löhet a baja, azt se tudja kitölteni, mit akar hát a néppel? A mi bajunkat csak a Pallavicini tudná kitölteni, ha *leülne az az asztalhoz, mi szembe véle*, elmondanánk, hogy mi köll és ő megadná. De hát ez nem lehetséges.”⁴⁸

E riport hangja élesebb és fájdalmasabb már, mint a tápaié volt. Anélkül, hogy részleteit reprodukálnánk, megint leszögezendő: ez is a *Viharsarok* előtanulmánya. Arra az „autopsziás parasztság-ismeretre” tett itt (is) szert Féja, amelyet — egy Szekfű Gyulához írt levelében⁴⁹ — Kodály Zoltán hiányolt a magyar szellemi életből.

Sándorfalvi látogatásuk napján, 11-én — egy előre leadott cikkében — Féja újra emlegette Budayt a Szabadságban (*Kirekesztettek a magyar irodalomból*). Zolnai Béla ellen érvelt vele — cikke e részlete szempontunkból csak azért érdekes, mert ez a gesztus is jelzi ekkori szoros kapcsolatukat.

S 11-én (és 12-én) Buday is tett valamit Féjáért. A nyolcadiki Féja-levél borítékján ugyanis ez a följegyzés olvasható: *Elintézve 1934. 3. 11—12*. A 11-i intézkedés, mint láttuk, minden valószínűség szerint a sándorfalvi látogatáshoz kapcsolódott,

⁴⁷ Féja Géza névjegye — Buday Györgyhöz, keltezetlen, valószínű kelte: 1934. márc. 8. körül. Buday-iratok.

⁴⁸ *Féja Géza: Tiborc panaszkodik. Magyarország, 1934. márc. 18.*

⁴⁹ Kodály megjegyzését idézi *Dénes Iván Zoltán 1988. 247.*

esetleg a kért adatok megszerzésére utalt. 12-én pedig Buday minden bizonnyal a Juhász Gyulával való találkozást szervezte meg. De az sem lehetetlen (s ez a valószínűbb), hogy *12-én már magára a találkozásra is sor került*. A Buday—Féja-kapcsolat alakulása, s Fájának e Juhászsal való találkozásáról írt cikke megjelenési dátuma — március 21. — ugyanis máskori találkozást kizár.

Magáról a találkozóóról — a találkozás pontos dátumának említése nélkül — már többen írtak,⁵⁰ így könnyű helyzetben vagyunk. Írt róla maga Féja, aztán Magyar László közvetlen a találkozás után, majd — évtizedekkel később — ugyancsak ők idézték föl emlékeiket. 1958-ban harmadikként Tolnai Gábor is megírta emlékeit. Ezek alapján 1962-ben Péter László újra áttekintette az eseményeket.⁵¹

Az egykorú riportok s az utólagos emlékezések alapján az látszik valószínűnek, hogy a Szegedi Fiatalok — eleget kívánván tenni Féja kérésének — Magyar László újságírót, a Délmagyarországi munkatársát kérték föl közvetítésre — Magyar ugyanis nemcsak sokáig együtt dolgozott Juhászsal, de famulusa, bizalmasa is volt a költőnek. Juhászhoz így Magyar László, Féja, Buday, Tolnai Gábor, talán Ortutay Gyula együtt látogatott el. (Magyar emlékezésével ellentétben Radnóti és Berczeli Anzelm Károly nem volt, nem lehetett ott.) Juhász először nem akarta fogadni őket: „Nem érzem jól magam, ne bántsatok. Nagyon fáj a fejem. Nem érdekel engem már senki és semmi. Hónapok óta nem is beszéltem senkivel...” — idézi szavait egykorú riportjában Magyar László.⁵² Végül mégis sikerült bejutniuk a költőhöz s a rossz kezdet után élénk beszélgetés bontakozott ki közöttük. S szóba kerültek Juhász újabb versei, sőt egy esetleges újabb kötetének tervei is. Magyar László riportja erről ezt mondja: „Kérjük, követeljük tőle ezeket a verseket. Hittel, meggyőződéssel mondjuk, hogy szükség van rájuk, hogy tartozik velük, hogy nincs joga rejtegetni, titkolni egyetlen Juhász-sort sem. Én Somogyi Szilveszter polgármester szavait idézem: Szép magyar és szegedi kulturmissziót teljesítene a Magyar Téka, ha új Juhász-kötetet illesztene sorozatába. Buday György, a neves grafikus, aki most együtt ostromolja velünk a költőt, nekilekesezve ígéri, hogy a Magyar Téka Juhász-kötetéhez fametszetű illusztrációkat készít. Képzeletünkben már látjuk is ezt a könyvet és lelkesedésünk lassan átragad Juhász Gyulára is...”⁵³ Féja ugyanezt más oldalról egészíti ki: „Egész sereg kötetben meg nem jelent verse hever lapok s folyóiratok hasábjain. Sohase gyűjtötte össze őket s annál örövendetesebb, hogy a szegedi fiatalok Szépművészeti [tollhiba! Helyesen: Művészeti — L. A.] Kollégiuma vállalta ezt a munkát. Májusban fog megjelenni a könyv, művészi kiállításban, Buday György fametszeteivel. A címén gondolkodunk. Van Juhásznak egy igen szép verse: »Fiatalok! Még itt vagytok...« Ezt ajánlom címnek s a társaság egyhangúlag meg is szavazza.”⁵⁴

A látogatás egészében sikeresnek mondható: pillanatra fölélnkítették az apátiába süllyedt Juhász Gyulát, s maguk is föllelkesültek. S valószínűleg e találkozás is hozzájárult Féja „másik Szeged” koncepciója meggyökeresedéséhez. (A *Viharsarok* ugyanis, mint ismeretes, elmarasztalta a „hivatalos” Szegedet, de néhány személyiségében, így Juhász Gyulában is fölfedezte a „másik”, az igazi Szegedet.)

Féja azonban most sem sokáig maradhatott a városban. Újabb riportút várta — ezúttal Szabolcsban. Március 19-én onnan, közelebről: Mándokról írta — de már Pesten adta postára — következő szegedi látogatását beharangozó lapját:⁵⁵

⁵⁰ Vö. Péter László 1962. 305—308.

⁵¹ Péter László 1962.

⁵² Magyar László szövegét idézi Péter László 1962. 307.

⁵³ Idézi Péter László 1962. 307.

⁵⁴ Idézi Péter László 1962. 306—307.

⁵⁵ Féja Géza — Buday Györgyhez, keltezetlen (Mándok, 1934. márc. 19.) Buday-iratok.

Hétfő

Kedves Gyurkám!

Vártalak Pestre, de úgy látszik elmaradt a Mefhosz-kongresszus. Mándokról írom ezt a lapot, Szabolcsból — mint megbeszéltük szombaton lemehetnénk Hódmezővásárhelyre. Igen kérek csináld meg ezt a dolgot, mert így számítottam be terveimbe. Akár szombatra, akár vasárnapra, akár hétfőre [tehát 24-ére, 25-ére vagy 26-ára — L. A.] teheted a hódmezővásárhelyi utat. Én előbb Szegedre jönnék. Úgy is lehet, hogy én a 10^h 31'-kor érkező gyorsal jövök s úgy mehetünk Hódmezsásra, vagy vasárnap reggel. Írj kérek egy lapot mielőbb.

Sándorfalvai cikkem a szombati Magyarorszáiban jött.

Itt fertelmes esőbe és sárba ragadtam. Estére Pesten leszek.

A viszontlátásig mindnyájukatokat öllelek, Viola kezeit csókolom

Géza

A Magyar Írásba közlendő képeid ügyével hogy lesz?!

A levelezőlapon ott van Buday följegyzése: *Válasz x 1934. 3. 20.* A kézhezvételi napján válaszolt tehát Féjának. (Másnap pedig a Magyarország közölte Féja riportját előző szegedi útjáról: *A magyar költő véres könyve. Látogatás Juhász Gyulánál.*)

Mit válaszolhatott Buday? Nem tudjuk. Lapja nem maradt fenn Féja hagyatékában. Források híján így nem lehet eldönteni, már ekkor sor került-e a közös vásárhelyi útra. Vásárhelyi tárgyú vagy aktualitású Féja-riport mindenesetre ekkor nem jelent meg.

Lehet, hogy ekkor csak Szeged környékén jártak. Április második felében azonban mindenképpen folytatódtak — ha egyáltalán megszakadtak — ezek a szociografizáló utak. 1934. május 1-én Buday Árpádné, György édesanyja így írt külföldön tartózkodó férjének: „György Féjával jár nyomortanyákon, interjúkat készítenek.”⁵⁶ Csak sajnálhatjuk, hogy ily rövid e családi tudósítás, mert — úgy tetszik — ekkor oly folyamatosak lehettek Buday és Féja közös kiszállásai, hogy — személyesen érintkezve — nem volt szükségük levelezésre. Annyi bizonyos: május 6-án szegedi Féja-riport jelent meg a Magyarorszáiban (*Apró tudók harca az alföldi porral*) — s ez egyértelműen a Szegedi Fialatokhoz köthető; az ő érdeklődésük s útmutatásuk nyoma fedezhető föl benne.⁵⁷ Május 24-én pedig makói tárgyú riportot publikált Féja („*Most jöttem a csillagbörtönből.*” Magyarország, 1934. máj. 24.). Ennek utalásai megint egyértelműek: megint először Szegeden járt s onnan utazott — Erdei Ferencsel — Makóra. Szekéren mentek ezúttal. „Aki a lovakat hajtja, néhány év múlva doktor lesz a szegedi egyetemen. Tegnap még »úri« gúnyában ült velem szemben a szegedi Proféta [szálló] kertjében, ma ingujjban, foltos nadrágban hajtja a két sárgát. Ritka típusa annak a fiatal parasztnak, aki minden megszerzett gondolattal visszasiet a falujába. Úgy hozza vissza a szellem kincseit, mint a nemesített vetőmagot. Hátha élet zsendül belőlük e szegény földön.”⁵⁸ S kétségtelenül ez a passzus is Erdeire vonatkozik: „Barátom, ki most fejezte be Makó szociográfiáját, meséli, hogy megfigyelte kortársai közül az egykesarjakat.”⁵⁹ Nincs konkrét adatunk rá, de komoly a valószínűsége, hogy ezt a kéziratot szociográfiát — ahogy Szabó Zoltánnak is — Féjának is kölcsönadta Erdei (vagy Buday, akinél a tervezett kiadás miatt volt pél-

⁵⁶ Buday Árpádné — Buday Árpádhoz, Szeged, 1934. máj. 1. Dr. Buday Margit tulajdonában. Az idézett részt az ő kivonatos másolatából ismerem.

⁵⁷ Az a fölmerés, amelyről Féja említést tesz, ma is megvan a Buday-iratok közt.

⁵⁸ *Féja Géza*: „Most jöttem a csillagbörtönből.” Magyarország, 1934. máj. 24.

⁵⁹ Uo.

dány a munkából). S akkor sem tévedhetünk nagyot, ha azt állítjuk, e makói riportúton is Erdei Ferenc, tehát egy „szegedi fiatal”, kalauzolta a vendéget.

Valamikor ekkor — május második felében — Féja eljutott Hódmezővásárhelyre is. S bár riportjában, amely május 27-én jelent meg a Magyarországon, Péczely Attilát, ezt a missziót teljesítő, folklór-gyűjtő orvost emlegeti, éppen az ő személye igazolja, hogy e vásárhelyi út mögött is Budayék állottak: Péczely Attilával ugyanis ekkoriban szoros kapcsolata volt a Szegedi Fiataloknak. Az 1934. évi — 1934 elején megjelent — Szegedi Kis Kalendárium népdal anyagát pl. Péczely gyűjtötte s rendezte sajtó alá. (Kapcsolatukat dokumentáló levelei fönmaradtak Buday fiatalkori iratanyagában.)

A vásárhelyi riport címe: *Atlantisz a homok alatt.*

5

Júniusban Buday és Féja fontos alkalomból találkozott. Június 4. és 11. között mindketten részt vettek a margitszigeti Íróhéten, amelyet az IGE rendezett ugyan, de egy szokványos írótalálkozónál több, *a népi írók mozgalommá szerveződésének lett fontos állomása.* Hogy itt, a Margitszigeten egy irányzat megszerveződése várható, már Kodolányi János május 27-i cikke⁶⁰ jelzi: „Most itt állunk a harmadik Íróhét küszöbén. Az idén a Margitszigetet választottuk ki a nagy találkozóra, amikor Erdélyből, a Kárpátok aljáról is eljönnek a magyar nyelv művészei, hogy megbeszéljék közérdekű kérdéseiket. Az idén már Ugron Gábor vezetésével dolgozik az Ige, s Ugront olyan férfiak veszik körül az Íróhét előadói között, mint Bajcsy-Zsilinszky Endre és Zilahy Lajos társelnökök, Móricz Zsigmond, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Rédey Tivadar, Bodor Aladár, Balassa József és még sokan mások, az idősebb és ifjabb nemzedékből. Itt lesz Erdély úgyszólván teljes számban a kitűnő Ligeti Ernővel, itt lesz a Felvidék élén Szent-Ivány Józseffel, e nagyszerű irodalomszervezővel és íróval, itt lesz Debrecenből Juhász Géza, Szegedről Buday György, Szombathelyről Bárdosi Németh János és még sokan mások.” Majd: „Ugron Gábor, Bajcsy-Zsilinszky Endre, Zilahy Lajos rajzolják fel az írók feladatait és kötelességeit, a követendő utakat.”⁶¹ A megnyitás előestéjén pedig maga Féja is cikket írt *A kétféle magyarság* címmel⁶², s ebben jó érzékkel megfogalmazta az eszmetörténeti helyzetet. Abból indult ki, hogy „egy nagy szakadék, egy nagy ellentét osztja két csoportra az egész magyarságot. Ez az ellentét sajtóban, politikában, irodalomban, közéletben és a magánélet drámáiban folytonosan kiújul, mint egy bujkáló, lappangó kór fenyegető sebe.” Az ellentét, a szakadék okát pedig a „magyar nép”, a parasztság elfogadhatatlan helyzetében látta. „A magyar nép lelkében — írta — *egy irtózatossá tiltakozás* él ma. Ez a tiltakozás nem bír határozott politikai elvvé, politikai célkitűzésekké érni, mert a magyar nép politikai előretörését gróf Bethlen István rendszere végképpen megakasztotta. Más utakra tért tehát ez a tiltakozás s kétségbeejtő érzések kezdenek tépni, ha van szemünk és ha végig merjük hordozni szemünket ezen az úton. Ember-torzító szekták, ugarnak hagyott fekete földek, parasztöngyilkosságok, proletársorsba süllyedt arcok, halálbanyugvás s az élet, az emberi életszínvonal teljes megvetése a mérföldkő rajta. És van egy magyar réteg politikában, sajtóban és irodalomban, mely úgy szól róluk, *mintha csupán apró szeplők lennének* egy nagy egészség ragyogásán. [...] Éppen olyan vak ez a magyarság, mint 1867 után volt, mint 1910-ben, vagy 1920-

⁶⁰ Kodolányi János: Íróhét, könyvhét. Szabadság, 1934. máj. 27. 1—2.

⁶¹ Uo.

⁶² Féja Géza: A kétféle magyarság. Szabadság, 1934. jún. 3.

ban, avagy 1930-ban. S jól leplezett jelszavai alatt csak egyetlen vágy húzódik meg, az, hogy *fönntartsa az 1867. óta kialakult* uralkodó rendet.” S e helyzetben már jövendőlt is: „ha már ott lóg a terhes felhő mindenki feje fölött és látnunk kell, hogy csakis rajtunk múlik: vajjon zsendítő, termékenyítő eső, vagy pedig jeget és villámokat szóró zivatar lesz belőle. *Ezt a felhőt már nem lehet elhárítani s rajtunk múlik, hogy mi fog hullani belőle.*”⁶³

Az Íróhét Féja e cikkét követően, s ilyen hangulatban 4-én nyílt meg. Programjának részletes rekonstruálása, bár megérné, nem lehet most feladatunk. Szempon-tunkból annyi most a fontos, hogy az Íróhéten számos író jelent meg (a szerveződé urbánus tábor távol maradt), de szinte teljes létszámban ott volt a népi tábor. Így Féja, Kodolányi, Veres Péter, Szabó Pál, Németh László, Gulyás Pál, Zilahy Lajos, Illyés, Móricz Zsigmond, Szabó Lőrinc, Tamási Áron s holdudvaruk, mint pl. a Válasz indítására készülődő debreceniek. S ott volt a Féjáék, Kodolányiék politikai képviselőitének számító Nemzeti Radikális Párt vezetője, Bajcsy-Zsilinszky Endre is (magáról a rendezvényről is a legtöbbet a párt lapja, a Szabadság írt).

A hét során számos előadás elhangzott (pl. Marjay Ödön, Zilahy Lajos, Szabó Lőrinc, Szántó György, Csuka Zoltán, Bajcsy-Zsilinszky, Féja, Móricz, Tamási), s ezek lényegében a népi írói mozgalom megszerveződése felé mutattak.⁶⁴ De ennél fontosabb volt, hogy e hét során a különböző előtörténetű, más-más pályán mozgó, mégis sok rokon vonással rendelkező írók (s holdudvaruk) együtt lehettek s személyes beszélgetések sorában kereshették az összekötő mozzanatokot. A vitákban, tudjuk, Buday is részt vett, föl is szólalt. Tudjuk, hozzászólása nemcsak a debrecenieknek tetszett, de a háttérben meghúzódó s figyelő Németh Lászlónak!⁶⁵ Buday itt barát-kozott össze mások mellett Kodolányival és Szabó Pállal is. Utóbbi — *Írók a szigeten* című cikkében — nemcsak jól érzékelteti az Íróhét hangulatát, a népi tábor „össz-szerződését”, de ki is mondja: az Íróhét egyik kedvence Buday lett, hozzászólása, megjegyzései általános rokonszenvet váltottak ki.⁶⁶

Elképzelhetetlen, hogy e hét folyamán Féja és Buday ne érintkezett volna egy-mással, ne cserélt volna eszmét erről-arról. Sőt, alapos joggal feltételezhetjük, hogy Féja volt az egyik „házigazda”, aki összeismertette Budayt azokkal, akiket még személyesen nem ismert. Miként Féja keze nyomát jelzi az is, hogy — az Íróhetet beharangozó, június 3-i Szabadságban — Buday egyik metszete is megjelent, a követ-kező jegyzettel: „Megkezdjük a fiatal magyarság egyik legkitűnőbb alkotóművésze-nek bemutatását. Évekkel ezelőtt ismertettük Buday első képeskönyvét, mely a híres szegedi búcsú belső életét vetítette elénk. Azóta Buday nagy utat járt be. Ideje, hogy munkái eljussanak ahhoz a néphez, amelyből első nagy művészi benyomásait nyerte.”

Az Íróhét 11-én zárult.⁶⁷ Jelentőségét leginkább Talpassy Tibor (Bajcsy-Zsilinszky egyik famulusa, a Szabadság munkatársa) június 17-én megjelent cikke érzékelteti. Ez *Az Íróhét margójára* című írás ugyanis meglehetősen egyértelműséggel mondja ki: „Aki kívülről tekintgette meg a margitszigeti Íróhetet s aki felületesen tekintgette, abban csak elkeseredés ülepedhetett meg. Kétségbeesés a széthúzás és szétesettség fölött. De aki belülről nézte, aki a dolgok mögé lesett, annak mást kellett látnia, annak észre kellett vennie az igazságot. *Mert az igazság az, hogy az Íróhét sikerült. Jobban sikerült, mint ahogy sokan gondolták és akarták.* Nem taposták egymást agyon az emberek az egy hét alatt, nem vettek részt benne a méltóságos és évi háromköny-

⁶³ Uo.

⁶⁴ Az Íróhét lefolyása a Szabadság és a Népszava alapján rekonstruálható.

⁶⁵ Vö. Juhász Géza — Buday Györgyhöz, Debrecen, 1934. jún. 28. Buday-iratok.

⁶⁶ *Szabó Pál*: Írók a szigeten. Szabadság, 1934. jún. 17.

⁶⁷ Vö. a Szabadság vonatkozó híryanagát.

ves, Grand Caffés és minden »politikumtól«, harctól, kiállástól irtózók, de egytől-egyik ott voltak a népi és szociális gondolat lesajnált »fantasztái«, akikben benne sajog származás és az élet, akik küldetésnek érzik a tehetségüket és lelkiismeretnek a lelkiismeretet, akikben vajúdik és vérzik a magyar milliók sorsa. [...] ez a látszólagos sikertelenség egy bátor és az élet követelményeire ráébredő csoport előretörését jelentette. [...] Itt van egy zárt és minden félreértéstől megtisztult szabad írócsoport, Erdélytől a Felvidékig és Szombathelytől a Bácskáig, mely a toll hatalmas fegyverével felkészülten várja a harcot.”⁶⁸

6

Augusztus elején Féja újra Szegedre látogatott. Valószínűleg a szabadtéri játékokra érkezett, ez volt újabb szegedi tárgyú cikke apropója is, de valójában most sem ez érdekelte: *a várost figyelte*. Augusztus 7-i (*Az ember tragédiája és a magyar tragédia* című) cikke, mely e látogatásának dokumentuma, kikövetkeztethetővé teszi: már a 4-i premier előtt a városban volt s megint fölkereste Budayékat is. *Buday Dóm téri műtermének ablakából szemlélte a tér mozgalmas életét, az előadás előkészületeit.* „Szegeden nem igen látszik meg — írta —, hogy ünnepi hete van. Forró alföldi hétköznapok borulnak a városra, csak a »Szent Márk téren« [Dóm téren — L. A.] dolgoznak szüntelenül a szabadtéri színpad munkásai. Az egyetemi épületek ablakából [itt volt Buday műterme — L. A.] nézem őket s közben nyújtott, szomorú dallamokat sodor felém az alföldi szél.” Majd így folytatja, mindjárt érdeklődése tulajdonképpeni tárgyához érve: „Kis idő múlva zászlók tűnnek fel és magosra tartott falusi Krisztusok, fehér ruhás lányok, feketekendős asszonyok, porlepte, kopott parasztok sereglenek a nyomában s újult erővel hangzik a könnyörgő, szomorú ének. Ma van a Havi Boldogasszony búcsúja, a Fekete Máriához jönnek, az ősi alsóvárosi templomban.” S e látvány már rögtön ellenpontozásra is készítette: „S van ebben valami nagyon tragikus — olvassuk cikkében. — Madách vonatok hozzák a tömegeket az új fogadalmi templom előtti színjátékhoz, a parasztrajok pedig egyre mennek a másik irányba, a Fekete Mária felé. Jönnek Csongrádból, Szolnokból, Biharból, Kunságból valami homályos nagy vággyal, gyenge magyar dalokat énekelve. Csupa seb már a lábuk, hisz napok óta gyalogolnak, belepte őket az utak pora s már alig vonszolják magukat, de azért énekelnek.

Mikor a színpadon a francia forradalom jelenete zúgott, e parasztrajok szép sorjában, égő gyertyával a kezükben bevonultak Mária elé, kinek komoly, éles, barna *hajdúarca* sötét szemével s a kis ezüstkoronával éppen olyan, mint a paraszt nagyaszonnyé és sorban elrebegették:

— Jó éjszakát, édes Szűz Mária!

Azután egy-egy keresztalja gyertyákat gyújtott a templom körül, köréje telepedt s énekelt halkán, bánatosan egészen az elszunnyadásig.

Itt is tragédia játszódott. *Egy darab a magyarság tragédiájából.*⁶⁹

E leírásból, sajnos, nem teljesen világos, mit látott maga Féja s mit ismert csak hallomásból. De valószínű, hogy a *szembeállításban* — a helyzet sugalmán túl — Budayék kommentárja is benne lehetett, hisz tudjuk, az alsóvárosi búcsú Budaynak is nagy, megrázó élménye volt s ebből az élményből született első fametszet-könyve, a *Boldogasszony búcsúja* (1931) is. Lehetetlen tehát, hogy erről — tudniillik a búcsúról — mint házigazda ne beszélt volna vendégének.

⁶⁸ *Talpassy Tibor*: Az Íróhét margójára. Szabadság, 1934. jún. 17.

⁶⁹ *Féja Géza*: Az ember tragédiája és a magyar tragédia. Magyarország, 1934. aug. 7.

Féja azért, ha röviden s megintcsak rá jellemzően, e cikkében szólt a szabadtéri előadásról is. Itt is a gondra, a visszásságra figyelt föl azonban, a „szegedi ünnepségszépességbe és nemes törekvéseibe is íme belezúgnak a magyar gondok” — írta. Szólt, persze a Szegedi Fialokról is, bár ezúttal akár hallgathatott is volna róluk, hisz ők „csak” az előző évi szabadtéri programban vettek részt. De Féja — nem minden tendencia nélkül — megjegyezte: „Szeged tavaly egy fiatal rendezőnek, Hont Ferencnek és művésznak, Buday Györgynek a kezébe tette Madách drámai költeményének a sorsát.” S bár e nyitányt azzal folytatta, hogy megdicsérte az új rendező, Bánffy Miklós munkáját, finoman bírálatát is elmondta, sőt kimondta a legsúlyosabbat is: Bánffy „Nem merte a szabad tér óriási előnyeit és lehetőségeit kihasználni, a rendező elfogódott volt, mint az ember a természet óriási színe előtt.” S alig leplezetten, Hontékat követelte vissza a szabadtéri programjába: „Valami mégis hiányzott ebből a rendezésből — írta pár dicsérő mondat után —, ami éppen úgy hiányzik az egész magyar életből: a fiatalság. A betóduló fiatal szellem más lendületet adott volna ennek az előadásnak s másképpen rendezte volna ezt az ünnepi hetet.”⁷⁰

Szegedről Féja Szatmárba ment, útjáról augusztus 17-én cikkben számolt be (*Szegedtől a szatmári határörvidékig*).⁷¹ Ebben egy rövid utalás, egy pozitív példa erejéig megint emlegette a Szegedi Fialákat, ezúttal — neve említése nélkül ugyan — Erdei Ferencet. Őt, mint a pangó magyar szociográfiai kutatás pozitív (ellen)példáját említette meg:

„Zilahy Lajos két esztendő óta fáradozik a magyar szociográfiai munka megindítása érdekében — írta. — Figyelmeztetett, hogy jön a nyár, képezzük ki a fiatalságot, adjunk papírost és ceruzát a kezébe s csinálják meg az ország szociális térképét, a magyar munka tervrajzát, mert *enélkül a reformkorszak s minden hitünk és reményünk csak álom és ábránd.*

Legalább száz egyetemi hallgatóval beszéltem a nyáron s csak *letargikus feleleteket kaptam*. Egy dolgozott közülük mindössze Makón s a szociográfiai gyűjtés óriási eredményekhez vezette, megmutatta neki a Nagy Magyar Alföld minden baját, sebéit.”

Sajnos, Erdei és Féja kapcsolatát, bár Féja és a Szegedi Fialatok viszonylatában mind nagyobb jelentőségű lett, e dolgozat nem rekonstruálhatja. (Az író fia, Féja Endre tervezi, hogy — nyilvánosságra hozva Erdei Féliához írott leveleit — megírja ezt a kapcsolatot.) Annyit azonban a reális kép kialakításához meg kell jegyezni: ez időtől kezdve Féja számára mindinkább Erdei s az ő szociográfiai tevékenysége lett a fontos; a Budayékkal való együttműködés, mint gyakorlati kapcsolat, másodlagos lett. Budayék mindinkább egyéni utakra tértek s művészi (s tudományos) munkába fogtak.

S meg kell azt is jegyezni: az események menete sajátos görbét rajzol ki. Kezdetben Féja példa s minta volt a tájékozódó Szegedi Fialatoknak, támogatása *megegerősítést* jelentett. Nemcsak azért, mert ő volt az idősebb s az országos lapoknak is dolgozó „komoly” író; azért is — s elsősorban azért —, mert az Előőr irányvonala s benne Féja publicisztikája még Budayék orientációkeresésének irányába esett. Később azonban, éppen a Szegedi Fialatok radikalizálódása révén, Féliának már nem volt, nem lehetett radikalizáló hatása. A vele való kapcsolattartás egy szélesedő és sokszínű kapcsolathálózatnak a része, bár egyáltalán nem jelentéktelen része lett. Ekkor ha nem is azonos úton, de párhuzamosan haladtak. 1934-re, a régiót fölfedező közös „riportutak” idejére azonban a kapcsolat iránya megfordult. Ekkor már in-

⁷⁰ Uo.

kább Féjának volt szüksége a Szegedi Fiatalokra: szüksége volt helyismeretükre, kapcsolataikra, addigi tapasztalataikra. S a Szegedi Fiatalok — elsősorban Buday — segítettek is, mert a parasztság viszonyainak föltárását és széles körű megismertetését maguk is, változatlanul, fontosnak tartották. De közben, a közös munka és a kölcsönös gesztusok ellenére, a kapcsolat fölszíne alatt meghúzódva, lényeges orientációmódosulás ment végbe a Szegedi Fiatalok körében. Míg Féja nyelvezetében, gondolkodásában megmaradt — minden radikalizálódása ellenére — Szabó Dezső követőjének, a Szegedi Fiatalok körében kihunytt Szabó Dezső vonzása. S társadalomtudományokkal foglalkozó tagjaik: Erdei, Ortutay, Reitzer Béla, Tomori Viola és Gáspár Zoltán mindinkább s mind egyértelműbben egy baloldali elkötelezettségű, ideologikusan érzékeny, de mindazonáltal alapvetően már szaktudományos alapo- zású orientációt képviseltek. S bár „eszmetörténeti helyzetüket”, ahogy Gáspár Zoltán írta, „népies alapozásúnak” tudták, a hangsúlyt már törekvéseik szintetizáló jellegére helyezték. Önmagukat úgy látták, „mint népies alapozású és társadalmi felelősségérzettel telített szintézisét mindazoknak a kultúrtörekvéseknek, melyek a világháború, az összeomlás és a háború utáni évek korszakában merültek fel s mind e változások felett időtállóknak bizonyultak.”⁷² Valószínű, hogy — közös munkájuk közben — Féját is ilyen irányban inspirálták. Nem lehetetlen, hogy nekik is szerepük volt benne: A *Viharsarok* (s előmunkálatai) Féja egyéb műveihez képest lényegesen tárgyiasabb, „szakszerűbb”, kevésbé retorikus-mitologikus jellegű, inkább a tárgyalt régió élete érződik benne, mint ideológiai eltökéltsége s Szabó Dezső frazeológiája.

Ez az elmozdulás azonban, minden jótékony hatása ellenére, távolítólág hatott. A munkakapcsolat föllazult, esetlegessé vált.

7

1934 második feléből nincs is már adatunk a kapcsolatról. Valószínű ugyan, hogy ekkor is létezett valami — személyes és élőszavas — kapcsolat, mert, bár levelezés nem őrizi nyomát, Féja részt vett a Szegedi Fiatalok akkori legújabb nagy vállalkozásában, *A Színpad* című színháztudományi folyóiratuk megindításában. Az első szám, amely 1935. évi 1—3. számként 1934 decemberében jelent meg, már cikket hozott tőle *Színház és társadalom* címmel (4—5. p.). Ez, fő tendenciájában, egybevágott Hont Ferencék elképzeléseivel, sőt Hont nézeteire visszhangzott: „...az igazi drámának a tömegekből, a falvakból, a földekről, s az erdőkből kellene elindulnia a színpad felé, elfelejtett zugokból, elsikkadó életekből, egyszóval: az egészből.”⁷³

A számból Féja Budaytól kapott példányt. E példányban, mely Féja Endre bir- tokában ma is megvan, a tartalomjegyzék fölött olvasható Buday ajánlása is:

Gézának szeretettel 1934. karácsonyára
György

Ezt követő személyes találkozásaik azonban nehezen megfoghatók. 1935 február- jában mindazonáltal valószínűleg találkoztak. Február 9-én ugyanis a Délmagyar- országot hírt adott arról, hogy Féja Szegedre érkezik s előadást tart:

„A Honszeretet Egyesület szegedi fűcsoportja vasárnap délelőtt fél 11 órai kez- dettel a Hungáriában előadó ülést tart. Németh Imre bevezetője után Matolcsy Má-

⁷¹ Féja Géza: Szegedtől a szatmári határörvidékig. Magyarország, 1934. aug. 17.

⁷² Gáspár Zoltán — Kertész Jánoshoz, Szeged, 1937. jan. 4. Közli: Lengyel András 1987a. 223—225.

⁷³ Féja Géza: Színház és társadalom. A színpad, 1935. 1—3. sz. 5.

tyás a földbirtokpolitikáról és a telepítésről tart előadást, majd Féja Géza a reform-eszmékről tart előadást. A rendezőegyesület az előadóülésen vendégeket szívesen lát; belépődíj nincs.”⁷⁴

Budaynak s még Szegeden tartózkodó társainak ugyan nem volt kötődése, sőt rokonszenve sem a Honszeretet Egyesülethez, s nem tudunk arról sem, hogy akár Németh Imre, akár Matolcsy ismeretségi körükbe tartozott volna — Féjával valószínűleg mégis találkoztak. Esetleg, bár ez pusztán föltételezés, előadását is meghallgatták.

1935 nyarán pedig Vásárhely-Kutason (ma: Székkutas), a népi írók egy keveset emlegetett, de az „összeverődésben” szerepet kapó közös föllépése alkalmával találkoztak.⁷⁵ A találkozózt, amelyen a (népi) írók egy csoportja találkozott a vásárhelyi és környéki parasztság legjelentősebb egyéniségeivel, Kárász Péter fiatal parasztgazda szervezte, de védnökségét a nagytekintélyű vásárhelykutasi parasztgazda, id. Gregus Máté vállalta el, aki a paraszti fölfelétörekvés legszebb példái közé tartozott: élete során 200 holdas mintagazdaságot teremtett a szinte semmiből. A találkozó részben újra összehozta az azonos irányba tájékozódó írókat: Féját, Illyést, Nagy Lajost, Sértő Kálmánt, Szabó Pált s másokat; részben az írókat megismertette a vásárhelyi parasztpolgárság életviszonyaival. Féja és Buday ekkor megint személyesen találkoztak, de itt s ezúttal mindketten vendégek voltak, mindketten a viszonyokkal ismerkedtek. Személyes eszmecsereikről nincs konkrét adatunk, jóllehet a résztvevők közül többen, így maga Féja is cikkben számolt be a Vásárhelyen s tanyavilágában szerzett élményekről.⁷⁶ Az itt szerzett élmények — talán mondani sem kell — megintcsak beépültek a Viharsarokba. Beszámolója és a Viharsarok megfelelő fejezete között tematikai és szöveg szerinti egyezések mutathatók ki.

A továbbiakról azonban már csak szórványos adataink vannak. Közülük megemlítendő, hogy — bár személyes találkozásra utaló adatunk nincs — 1935 őszén Féja két ismertető-méltató cikket is írt Buday és Ortutay nagy közös vállalkozásáról, a *Székely népballadák* című kötetéről. Ennek a könyvnek az anyagát Ortutay Gyula válogatta és gondozta, s ő írt eléje bevezető tanulmányt is. Az illusztrációkat — a balladák világának nagyszerű képi megjelenítéseit — Buday készítette: e fametszetsorozata ma is legismertebb munkái közé tartozik.

A kötet, láthatóan, a baráti kapcsolatokon túlmenően is foglalkoztatta Féját. Előbb — röviden — a Magyar Írás 1935. évi 10. számában írt róla (102.), majd — tanulmányterjedelemben — a Válasz 1935. évi 11. számában (676—680.). E két írása már a Szegedi Fiataloktól való távolodásának dokumentuma. Budayt ugyan, mint mindig, ezekben az írásaiban is dicsérte. A Magyar Írásban rövidebben: „A balladákat Buday György fametszetei kísérik. E műveivel Buday végleg megérkezett. A balladák ritmikáját, valóját és vízióit maradék nélkül átültette a grafika síkjára. Kerekes Izsák vágatása, tehát az örök katona víziója, a három árva mögött égnek nyúló tragikus fa, a balladai utak merész vonalai, a kínok tornya, a vesztőhely izgalma, Bíró Anna holtteste s a fene hajdúlegények ballagása, Júlia szép leány s Fejér Anna révült arca, a haláltánc: mindnyájan immár örök kísérői e balladának.”⁷⁷ A Válaszban hosszabban, de ezzel teljes összhangban írt, leszögezve: „Már e fametszettek kedvéért is érdemes lett volna kiadni e könyvet.”⁷⁸ Ortutayt azonban, bár nem bántóan,

⁷⁴ Előadások. Délmagyarország, 1935. febr. 9. 7.

⁷⁵ A vásárhely-kutasi találkozótról lásd Simándi Béla: Írók a pusztán. Szabad Föld, 1969. ápr. 27. 8. Illyés a Nyugatban (1935. 222—225.), Nagy Lajos a Válaszban (1935. 662—667.) számolt be róla.

⁷⁶ Féja Géza: Látogatás a kacagó embernél. Magyarország, 1935. aug. 28.

⁷⁷ Féja Géza: Buday—Ortutay: Székely népballadák. Magyar Írás, 1935. 10. sz. 102.

⁷⁸ Féja Géza: Buday—Ortutay: Székely népballadák. Válasz, 1935. 11. sz. 678.

nem ellenségesen, de félreérthetetlenül bírálta. Az ő szaktudományos erőfeszítéseit Szabó Dezső balladakoncepciója alapján már-már elvetette. A Magyar Írásban csak egy mondatnál minősített: „A székely népballadák elé Ortutay írt gondos, átfogó, de nem túlságosan eredeti tanulmányt.”⁷⁹ A Válaszban azonban szinte az egész írás az ő ballada-tanulmányának bírálata. „A kitűnő Ortutay is megijedt — írta mindjárt bevezetéképpen —, mikor a székely balladák elé lépett. Nagyigényű írást helyezett a balladák elé, az egész európai népballada genezisére fényt próbál vetni. Ortutay meggyőződése, hogy a népballada csakis európai összefüggései útján érhető meg. S igaza van. A népkultúra élete is bonyolult és szövevényes, világhorizont tükröződik benne. Ortutay hatalmas forrásanyagot használt tanulmányához, úgyszólván a ballada elméletének egész európai anyagát végigszámuldozta. Nagy szükség is volt erre, mint *ellenőrző élményre*. De az ellenőrző élmény túlságosan ráfeküdt, ott áll meg, ahol tulajdonképpeni feladata: a magyar ballada sajátosságainak felvillantása következik. Tanulmánya: kitűnő elméleti elmélyedés, de sznobisztikus gátlások korlátai között.”⁸⁰ S ezt követően oldalakon keresztül sorolja kifogásait, minden elismerő szavát azonnal ellensúlyozta egy *de* vagy *azonban* kezdetű mellékmondatnál. Cikke alapkicsengése: „Úgy látszik, hogy senki sem időzhet büntetlenül a magyar filológia csarnokaiban. A filológusok haszontalan szörszálhasogatása ezt a sokra hivatott fiatal elmét is megijesztette s egy pillanatra meghódolt előtte.”⁸¹

Féja balladakoncepciójának értelmező-kritikája nem lehet e dolgozat feladata. Azt azonban észre kell vennünk. Féja és Ortutay véleménykülönbségében koncepcionális különbség rejtett. Ortutay lényegében *szaktudományos* interpretációra vállalkozott s — nagyon helyesen — a Szegedi Fialatoknak azt az elvét vallotta, hogy fölfogását, legyen szó bármiről, szaktudományosan meg kell alapoznia. (Ez a fölfogás s gyakorlat emelte Erdei szociográfiáit is a korszak hasonló vállalkozásai fölé.) Féja viszont lényegében nem egy tudományosan megragadható s földolgozható problémát látott a balladákban, hanem — némileg sarkítottan fogalmazva — valamiféle nemzetkarakterológia forrását, a balladaértelmezésben pedig valamiféle nemzeti sorsanalízist, melynek azonban szempontjait nem nagyon adta meg. (Adyra hivatkozott, de Szabó Dezső nyelvén beszélt.) Ez pedig komoly attitűdkülönbség; más s más út lehetőségét rejtette magában.

Buday és Féja viszonya — Féja és Ortutay fölfogásbeli különbségének fölszínre kerülése után is — mindazonáltal baráti maradt. Erre vall legalábbis Buday 1935. december 12-i levele, amely Féja hagyatékában megmaradt.⁸²

Géza lelkem,

nagyon erősen megmaradt bennem legutolsó Centrál-béli keserű beszélgetésünk íze s most amikor írok Neked, lehetetlen nem utalnom arra, hogy mennyire jólesett ez a komoly és oly régóta esedékes négy szemközti beszélgetés.

Mellékelten küldöm legújabb könyvemem [a Nyíri és rétközi paraszteséket — L. A.] melyről már beszélünk. Remélem, hiszem és hát tudom is, hogy ez a könyv jó részt éppen Neked és kevesünknek szól és nekünk jelenti azt, amit szerencsésebb tájakra sokaknak, ezreknek jelentene. Most nem is írok róla részletesen, csak emlékezetedbe idézem kérésemet és ígéretedet, hogy mindent megteszel a könyv publicitása érdeké-

⁷⁹ Féja Géza, Magyar Írás, 1935. 10. sz. 102.

⁸⁰ Féja Géza: Válasz, 1935. 11. sz. 676.

⁸¹ Féja Géza, Válasz, 1935. 11. sz. 677.

⁸² Buday György — Féja Gézához, Szeged, 1935. dec. 12. Féja Endre tulajdonában; a levél másolatát neki köszönöm.

ben. Erre most valóban nagy szükség is van, mert az óriási rezsiköltség, melyet ugyan részben hitelez egyelőre a nyomda, óriási terhet jelent nekem. Az ügyészség jóvoltából a könyvet csak amatőrkiadásban s ennek megfelelően ilyen drága köntösben hozhattuk ki, ami természetesen nagyon megnehezíti a példányok elhelyezését, azonkívül könyvkirakatokba sem kerülhet, s ily módon fokozottabban szükség van arra, hogy a sajtó hívja fel az ilyesmire kíváncsi közönség figyelmét a könyvre és arra, hogy nálunk megrendelhető. Ismételten kérlek tehát, hogy tégy meg ebben a tekintetben mindent, ami Tőled telik, és ne hagyj ebben a dologban úgy magamra, mint ahogy barátaink szokták. Végül kérlek, hogy ha egy néhány aláírást szereztél a múltkor átadott előjegyzési ívre, szíveskedj mielőbb azt elküldeni nekem, hogy a könyvek szétküldésére nézve intézkedhessek.

Sajnos, most nagyon bonyolult az adminisztráció is, s ezért nem tudok dedikációt sem írni a könyvbe. A kötetek ugyanis Gyomán vannak és az általam megcímzett és kísérőlevéllel ellátott, vagy anélkül küldött címszalagokat küldöm a nyomdának, s ők csomagolják belé a kötetet és postázzák. A postaköltséget is hitelezik egyelőre. Ha ellenben legközelebb Pesten együtt leszünk, szeretném beírni a Te példányodba az ajánlást annál is inkább, mert a legutóbbi írásod, amit a Válaszba a metszetekről írtál, minden szűkszavúsága mellett oly szép és örvendetes elégtétel volt nekem, hogy fokozott melegséggel kapcsol Hozzád.

Végül kérlek, írd meg, hogy Áronka Pesten van-e még, hogy akkor neki is küldhessek.

Meleg szeretettel ölel igaz barátod

Szeged, 1935. 12. 12.

György

8

Buday e részletesen argumentált kérése ellenére Féja a *Nyíri és rétközi parasztság*-ről már nem írt. Ideje nem volt rá, vagy érdeklődése lankadt el, vagy valami más történt — nem tudjuk. De egyéb kapcsolatunknak sem található nyoma jó ideig; úgy tetszik, Féja számára a szétszóródó *Szegedi Fiatalok* már kevésbé voltak fontosak, érdekesek.

Féja legközelebbi — adathozható — szegedi látogatása és szereplése már nem is Budayékhoz kapcsolódott. 1936. május 2-án (Szabó Lőrincsel) a Bethlen Gábor Körben adott elő — abban a körben, amelytől akkor már rég eltávolodott a Művészeti Kollégium.⁸³

Buday, mint a kör volt elnöke (s örökös tiszteletbeli elnöke) kapott meghívót az estre, sőt megkapta „a szegedi és újszegedi ref. egyház Elnökségétől” azt a fölhívást is, amely — az est iránti érdektelenséget tapasztalva — fölhívta híveit, támogassák jelenlétükkel a rendezvényt. Valószínű tehát, hogy Buday (s talán még néhány „szegedi fiatal”) elment az előadásra s ott találkozott Féjával. Alaposabb beszélgetésre, persze, — nem ők lévén a házigazdák — ekkor aligha kerülhetett sor.

Utóbb azonban, közelebbről meg nem határozható időben, talán 1936 nyarán — a Viharsarok írása közben — Féja ismét Szegeden járt, s akkor tárgyalt a Szegedi Fiatalok némelyikével. (Ez kiderül Féja alább idézendő leveléből.) Nem lehet azonban pontosan tudni, egyszer vagy kétszer járt-e ekkoriban Szegeden. Az egyik (ha két ilyen szegedi látogatás volt) Budayval nem találkozott.

Szeptember 2-án mindenesetre levelet írt Budaynak.⁸⁴

⁸³ Vö. Szabó Lőrinc és Féja Géza előadása Szegeden. Pesti Napló, 1936. máj. 2. 13.

⁸⁴ Féja Géza — Buday Györgyhez, Bp. 1936. szept. 2. Buday-iratok.

Budapest, 1936. szept. 2.

Kedves Gyurkám!

Sajna úgy jöttek a dolgok, hogy már nem kereshettelek fel. De még az ősszel egyszer Szegedre kell jöjjenek, amikor is értesíteni foglak. Néhány felvételem a ti fényképészeteknél maradt. Így kérek, hogy légy szíves kiváltani őket s címemre elküldeni, áruk megjelölésével.

Ma szobatóz támadt nálam, de sikerült még a tűzoltóság eljövetele előtt eljuttanom, de füzeteim, nyári munkám eredménye majdnem tüzet fogott. Az urak átka küldte ezt bizonyára reám!

Azóta, Szeged óta, sokfelé jártam, s rettenetes dolgok látásába részesedtem.

Még néhány utazást kell tennem. Kicsit pihenek azonban, mert igen kifáradtam.

A viszontlátásig igaz barátsággal ölel

híved:

Géza

Buday, mint a levélen olvasható följegyzéséből kiderül, 11-én, levelezőlapon válaszolt. Hogy mit írt, nem tudjuk, lapja nem maradt meg, s arról sincs adat, Féja beváltotta-e ígéretét: ellátogatott-e ismét Szegedre? November 2-án viszont újra írt Budaynak — ez mintha a szeptemberi levélváltás közvetlen folytatása volna. Érdekessége, hogy kiderül belőle, a megelőző hetekben valamikor — talán személyes találkozás során — fölmerült a terv, hogy a készülő *Viharsarok* fényképillesztrációit Kárársz Judit szociofotóiból válogassák ki.⁸⁵

Kedves Gyurkám!

Ama fénykép-ügy: nem baj. Én ugyan ott adtam le, bizton elhányták, de nem vesztettem sokat. Kárársz Jolán [Így! Helyesen: Judit — L. A.] képeit jó lenne, ha mielőbb megkapnám, hogy megmutathassam az Athenaeumnak. Még nem kaptam meg! Találkoztam B-i D-ő bátyuskával — egy igen csinos hölgygel ment, s szoba sem ál[]t velem.

Régi szeretettel

ölel:

1936. nov. 2.

Géza

Sajnos e terv végül — ki tudja, miért — nem valósult meg. Vagy az olaszországi ösztöndíjas évére készülő s nem sokkal később el is utazó Buday nem küldte el a képeket Fájának, vagy Sárközi Györgynek, az Athenaeum szerkesztőjének nem tettek a fotók. (Zárójelben azért érdemes megjegyezni: a *Viharsarok* fotói végül mégiscsak a Szegedi Fiatalok köréből kerültek ki. Müller Miklós⁸⁶ ugyan, aki a könyv legtöbb s legnagyobb vihart kavarázó fotóit készítette, nem volt a Művészeti Kollégium tagja, de Ortutaynak, Radnótinak barátja volt s Budayéktól sok ösztönzést kapott: a kollégium külső körén mozgott.)

Buday külföldre távozásával (1936 november) Féja és a Szegedi Fiatalok — némileg is intézményesített — kapcsolata lényegében lezárult. Az évekig tartó barátság azonban nem múlt el nyomtalanul. Részben azért, mert Erdei és Féja — az egész népi mozgalom szempontjából fontos — kapcsolata, harci szövetsége a Szegedi Fiatalok körében született meg. (Rekonstruálása és értékelése külön tanulmány feladata

⁸⁵ Féja Géza — Buday Györgyhöz, Bp. 1936. nov. 2. Buday-iratok.

⁸⁶ Müller Miklósról *Lengyel András* 1988.

lesz.) Részben pedig azért, mert — ha alkalmilag is — továbbra is maradt kapcsolat közöttük.

Három epizód említésre is érdemes.

Az egyik: 1937. március 3-án, a Márciusi Front makói nagygyűlésén, amelyen nemcsak „a Válasz és a Márciusi Front írói” (így Féja és az akkor már elsősorban hozzájuk tartozó Erdei Ferenc) vettek részt — képviseltette magát az akkor már nagyrészt szétszóródott Művészeti Kollégium is. Éppen Féja beszámolójából (*A Márciusi Front a szabadság városában*) tudjuk, a találkozáson a Szegedi Fiatalok Baróti Dezső és Tomori Viola képviselte.⁸⁷

A másik: 1937 őszén Hont Ferenc létrehozta folyóirata, a Független Színpad támogatására az ún. Irodalmi és Művészeti Tanácsot. E tanácsban Hont az erőket akarta egyesíteni, ahogy a Független Színpad 3. számában a kommuniké mondja: „A F. Sz. Tanácsában össze akarjuk fogni mindazon szellemi erőket, amelyek a haladó szellemű demokratikus Magyarország felépítéséért küzdenek.”⁸⁸ A tanácsnak mások, pl. Illyés Gyula, Csécsy Imre, Ignóus Pál, Sárközi György mellett tagja lett Féja Géza is. (A Szegedi Fiatalok Ortutay reprezentálta ebben a szervezetben.)⁸⁹

A harmadik: Az Olaszországból hazatérő, de hamarost Angliába továbbinduló Buday György 1937. október 29-én megerősítő, bátorító levélben üdvözölte a Vihar-sarok miatt meghurcolt Félját. Ebben a levélben egyebek mellett ezt írta:

„nem tudok elmenni szóltanul a Terád lesújtó »büntetés« szomorú tanulságai mellett. Kétségbeejtő, Gézám, hogy hová megy, mi elé megy ez a mi országunk és kétségbeejtő, hogy amikor Te és még néhányan felemelik figyelmeztető és ébresztő szavukat, akkor ez reá a válasz. Egy idő óta tervezem s most már hamarosan meg is csinálom a »vak vezet világtalant« című fametszetsorozatomat, de milyen rettenetes arra gondolni, hogy talán már minden késő lesz. Még egy hete sem vagyok egészen Magyarországon, de máris annyi szomorúság, annyi szorongás és kétségbeesés környékezi úgy a személyes életemet, mint azt, amit az egész magyarság problémájából meglátok, hogy tulajdonképpen még vigasztaló szavakat sem tudok találni Számodra. Egyetlen vigasz csak az lehet, hogy Te tisztán, becsületesen és sokszor egész hősiesség magányossággal harcolod valamennyiünk ügyének a harcát és így a lelkiösmereted azt hiszem nyugodt lehet. Másik vigaszod pedig az talán, hogy sokan, nagyon sokan teljes együttérzéssel és — ha talán kényszerűen némán — is Veled vagyunk, mint legszemélyesebb ügyünkre figyelünk minden mondatra és gesztusra, mely e nagy és kétségbeesett küzdelemben történt, vagy történendő. Becsületes kiállásodnak egy porcikája sem fog nyomtalanul múlni el, nem fog elfelejtetni, hanem ellenkezőleg megőrizzük és megőrzöm és példaként fogom odaállítani mindazok elé, akik hallgatnak reám. Te az utóbbi időben talán eltávolodtál tőlem, aminek oka én nem voltam és nem lehettem, hacsak az nem, hogy sorsom jóidőre messzire vetett Tőled — földrajzilag. Nem tudom, így van-e, fájna is, ha nem így lenne. De az kétségtelen, hogy emberségben, művészetben, mindenfajta törekvésekben én ma is ott állok abban a vonalban, amelyikhez egyaránt tartozunk és szeretném nagyon, ha ez most, amikor bántanak és büntetnek Téged az igazadért, ép ily erősen és biztonságosan éreznéd, miként én érzem, s amikor valaha — tudtad! Gézám, ne csüggedj. Példamutató veiselkedésed figyelmeztet kötelességeinkre, erőt és bátorságot ad, egyszóval hat és termékenyít még a reménytelenség mai keserves időszakában is. Bízunk benne, hogy szándékaid tisztasága a fellebbezés során igazolást nyer a fórumok előtt is: előttünk

⁸⁷ Féja Géza: *A Márciusi Front a szabadság városában*. Magyarország, 1937. okt. 5.

⁸⁸ Vö. Független Színpad 1937. 3. sz. 3. Valamint: *Csaplár Ferenc* 1967. 172.

⁸⁹ Független Színpad, 1937. 3. sz. 3.

máris igazolt és erőfeszítéssel, bátor kiállással a *helytálló írástudó* példáját statuálta meg a magyar társadalomban. Köszönöm, hogy volt erőd ehhez Géza és kívánom, hogy töretlenül tudd tovább harcolni ezt a küzdelmet.”⁹⁰

A kapcsolat tehát szépen zárult!

9

A filológus munkája, akárcsak a régészé, gyakorta féloldalas. Abból dolgozik, amit az idők viharai, vagy az élet természetes menete ráhagytak s ez nem mindig a leglényegesebb mozzanatok „lenyomata”. Az idő s a történelem olykor kevésbé érdekes és fontos „nyomokat” megőriz, míg más, esetleg lényegesen fontosabb mozzanatok rekonstruálását pusztításával lehetetlenné teszi. Féja és a Szegedi Fiatalok kapcsolata sem rekonstruálható kielégítően. Éppen e kapcsolat szíve: a személyes találkozások során folytatott nagy, eszmetisztázó beszélgetések nem foghatók meg s vallathatók ki. Ezekre, nagyon áttételesen, csak írásaikból következtethetnénk vissza — nagy-nagy hibaszázalékkal, homályosan s legföljebb hipotetikusan. Ami rekonstruálható volt, az többnyire „csak” a külső eseménytörténet s mint ilyen is, hézagos, hiányos. Am ebből — s a levelek, cikkek utalásaiból — a kapcsolat tényén túl a kapcsolat milyensége is fölsejlik. S bár a filológus pusztá *benyomása* (nem több), ha kimondjuk, mégis talán érdemes leszögezni: nem annyira egyéni szimpátián alapuló, érzelmi töltésű barátság volt ez, mint inkább az alkalom kínálta — s racionális mérlegelés után kialakított — harci szövetség. Az azonos, vagy rokon irányban haladók értelemszerű alkalmi egymásra találása, egymás segítése. Így, amíg az utak párhuzamosan futottak, a szünetek dacára is folyamatosságról lehet beszélni, ám utóbb — s korántsem váratlanul, előzmény nélkül — az utak mégis elkanyarodtak. A személyes szimpátia, a barátság érzelmi velejárói, amelyek menet közben óhatatlanul kialakultak, nem akadályozták meg, hogy Féja is, a Szegedi Fiatalok is más-más irányba menjenek tovább. A Szegedi Fiatalok a baloldal részeseként, bár immár nem csoportszerűen létezve, dolgoztak a maguk területén s kit munkaszolgálat, kit tömegsír, kit emigráció várt. (Az ő törésük 1948/49 körül következett be.) Féja, sajnos, problematikusabb utat járt be utóbb.

Az együttes munka mégsem volt hiábavaló; valamiképpen mindkét fél gondolkodásába beépültek a közös tapasztalatok. S kapcsolatuk szinte pusztá tényével is hozzájárultak a népi mozgalom mozgalomszerű föllépésének előkészítéséhez, majd elindításához. Kapcsolatukat tehát nem lehet büntetlenül kimetszeni a korszak eszmetörténetéből, mert ezzel valóságos összefüggéseket metszenénk széjjel s tennénk fölismerhetetlenné.

Valóságos jelentése azonban majd csak egy átfogó és részletes népi mozgalommonográfia elkészülte során fejthető meg.

IRODALOM

Barcs Sándor

1986 Féja Géza és kora. Tiszatáj, 5. sz. 79—82.

Bibó István

1986 Levél Borbándi Gyulához. In: Bibó István: Válogatott tanulmányok. 3. köt. Bp. 295—373.

Borbándi, Gyula

1976 Der Ungarische Populismus. Mainz, 358.

1983 A magyar népi mozgalom. A harmadik reformnemzedék. New York, Püski, 538.

⁹⁰ Buday György — Féja Gézához, Szeged, 1937. okt. 29. Féja Endre tulajdonában. A levél másolatát neki köszönöm.

- Csaplár Ferenc*
1967 A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. Bp.
- Dénes Iván Zoltán*
1988 Az önrendelkezés érvényessége. Bp.
- Huszár Tibor*
1979 Történelem és szociológia. Bp.
- József Attila*
1958 Összes Művei 3. köt. Sajtó alá rend. Szabolcsi Miklós. Bp.
- Lackó Miklós*
1975 Válságok—választások. Bp.
1981 Szerep és mű. Bp.
- Lengyel András*
1985 A paraszti írásbeliség a dualizmus évtizedeiben. Krónika XII. 65—69.
1986a A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának tevékenységéről. Népszabadság, szept. 20.
1986b Illyés és a Szegedi Fiatalok. Kézirat. Sajtó alatt.
1987a A Szegedi Fiatalok mozgalma (1927—1937). In: Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében. Válogatott dokumentumok (1874—1986). Szerk. Hegyi András. Szeged.
1987b Erdei Ferenc és a Szegedi Fiatalok. Forrás, 4. sz.
1988 Egy nagy magyar fotográfus: Müller Miklós. Kézirat.
- Némédi Dénes*
1985 A népi szociográfia 1930—1938. Bp.
- Péter László*
1962 A Szegedi Fiatalok Juhász Gyulánál. Irodalomtörténet, 2. sz.
- Salamon Konrád*
1980 A Márciusi Front. Bp.
- Sebestyén Sándor*
1988 Bajcsy-Zsilinszky Endre Nemzeti Radikális Pártja. Bp.
- Szabó Miklós*
1978 Új elemek az értelmiségi ifjúság mozgalmaiban az 1920—1930-as évek fordulóján. In: A haladó egyetemi ifjúság mozgalmi Magyarországon 1918—1945. Bp.
- Tamasi Mihály*
1986 Megjegyzések — és kiegészítések — a Tiszatáj cikke kapcsán. Csongrád Megyei Hírlap, jan. 15.
- Varga Rózsa—Patyi Sándor*
1972 A népi írók bibliográfiája. Művek, irodalom, mozgalom (1920—1960). Bp.
- Vigh Károly*
1982 Zsilinszky és Féja. Új Forrás, 5. sz. 57—63.
- Zimonyi Zoltán*
1980—81 Féja Géza Esztergomtáborban. I—II. Új Forrás, 6. sz. 7—12., 1. sz. 28—35.
1982 „Nagy honvágy él már bennem Esztergom irán”. Féja Géza és Martsa Lajos levelezése. Új Forrás, 3. sz. 25—32.
1986a „Lobogó tűzű ígéhirdető”. Tiszatáj, 1. sz.
1986b A kor vagy a kör hangján? Tiszatáj, 5. sz. 82—88.

Géza Féja und die „Jungen von Szeged”

Lengyel, András

Im Aufsatz wird das Verhältnis von Géza Féja, einer der bedeutendsten Figuren der Bewegung der Volksschriftsteller zu dem Kunstkollegium der Jungen von Szeged rekonstruiert. Die Untersuchung ist von grosser Bedeutung, liefert nämlich wichtige Merkmale zu der Geschichte des sg. volkhafte Schrittmens in Ungarn. Laut Verfasser hatte Géza Féja schon 1931 grösseres Interesse für die sich eben gestaltende Gruppierung der Jungen von Szeged und von Anfang an hatte er Anteil an der Popularisierung der Gruppe, deren Mitglieder alle jünger waren als er. Später ist diese Aufmerksamkeit gegenseitig geworden: die Jungen von Szeged halfen ihm bei der Orientierung und Materialiensammlung in Szeged und trugen wesentlich zu der Fassung des bedeutendsten Werkes von Féja, der Soziographie *Viharsarok* bei. Die Jungen von Szeged machten ihm das Leben in den Bauerhöfen bei Szeged bekannt und ihn auf die Region aufmerksam, worüber das Werk *Viharsarok* berichtet. Im Aufsatz wird auch diese gemeiname Quellenforschung dargelegt. Die fruchtbringende Beziehung stimmt mit der progressivsten Periode des Schriftstellers überein. Im Aufsatz wird aber auch der Zwiespalt in der Beziehung aufgezeigt: die ideologische Position von Féja, die auch irrationelle Züge enthielt, wirkte gegen die Harmonie ihrer Beziehung. Wegen der Anschauungen von Féja wurden einige Themen zur Diskussion gestellt, diese Meinungsunterschiede führten aber zum offenen Bruch nicht. Die eigentliche Bedeutung des Aufsatzes liegt in der Feststellung: das Schriftwerk *Viharsarok*, dies wichtige Produkt des volkhafte Schrittmens, das das Land nach der Veröffentlichung erschütterte, hätte ohne den wirksamen Beistand der Jungen von Szeged nicht erscheinen können.